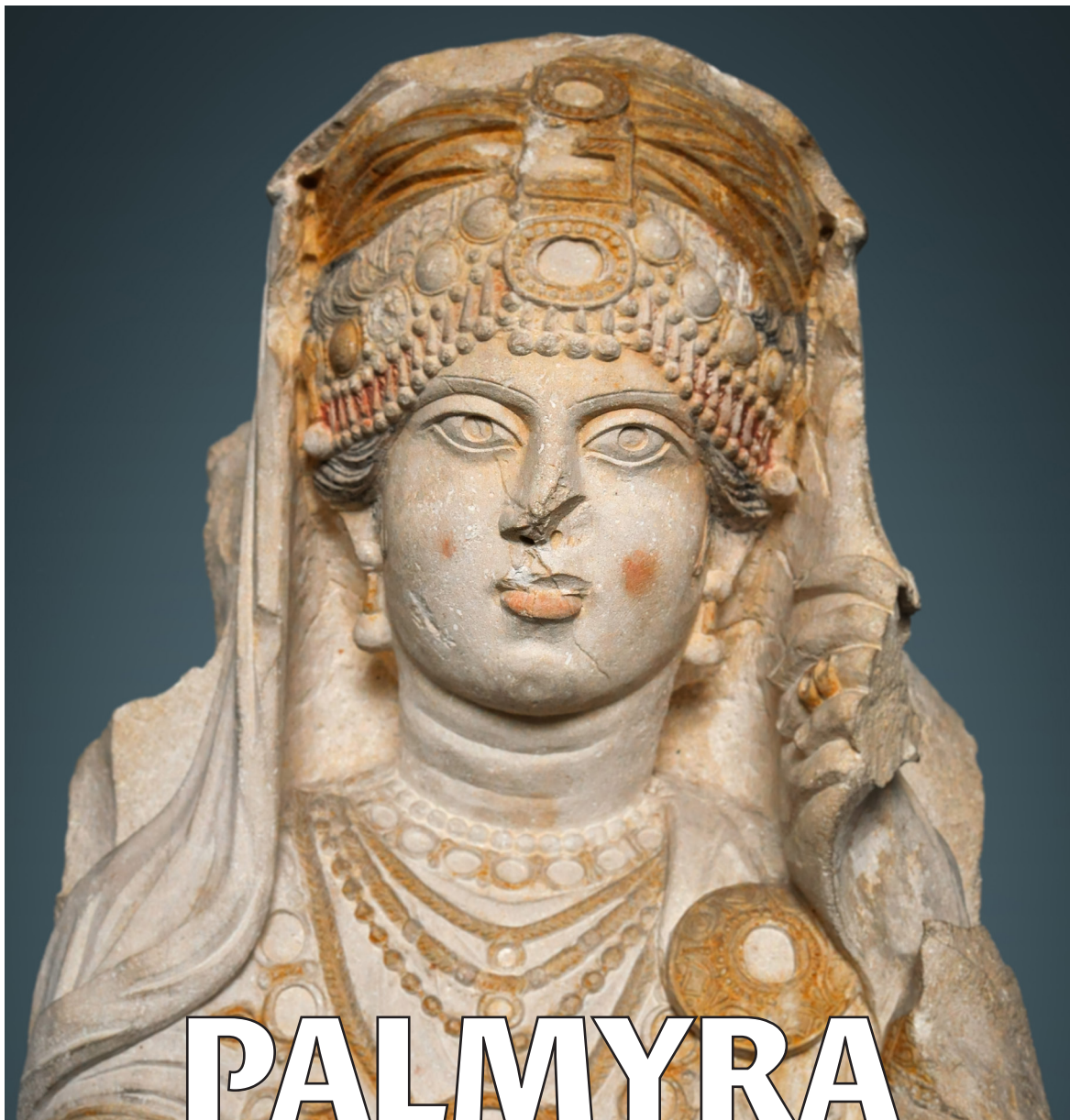

PALMYRA

ØRKENENS PERLE

Redigeret af Rubina Raja

Kolofon

Denne bog udspringer af forskningsprojektet *Palmyra Portræt Projektet* under ledelse af Professor Rubina Raja, Aarhus Universitet. Projektet er finansieret af Carlsbergfondet og Aarhus Universitet. Læs mere om projektet: www.projects.au.dk/palmyraportrait/.

Layout

Christina A. Levisen, UrbNet, Aarhus Universitet

Tryk

Fællestrykkeriet Aarhus Universitet, Aarhus 2017

Tak til

Redaktøren vil gerne takke alle forfatterne; centeradministrator Christina Levisen for hjælp med redaktion og layout af publikationen – sidstnævnte i samarbejde med Christian Steffensen; samt Heidi Flegal og Lucy Seton-Watson for oversættelse og redaktion af bidragene fra dansk og norsk til engelsk. Uden hjælpen ville projektet ikke have været muligt.

Uden Carlsbergfondets støtte til *Palmyra Portræt Projektet* var den danske Palmyra-forskning ikke blevet genoplivet i 2012. Jeg takker derfor fondet og dets formand, Professor Flemming Besenbacher, for engagement og interesse samt finansiell støtte til projektet siden 2012.

Forside

Skønheden fra Palmyra fundet af Harald Ingholt, november 1928 i Qasr Abjad (Copyright: *Palmyra Portræt Projektet*, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Bagside

Vue af Bel-templet i Palmyra 2010. I forgrunden ses dele af muren (*temenos*) og søjlerækken omkring helligdomsområdet (Copyright: Rubina Raja).

Kontakt

Rubina Raja, UrbNet, Aarhus Universitet, Moesgård Allé 20, 8270 Højbjerg
Email: rubina.raja@cas.au.dk

Indholdsfortegnelse

Palmyras kronologi	4
Palmyra-forskningen i Norden: Redaktørens indledning	7
Palmyra: Ørkenens perle	11
Danske pionerer i Palmyra: Den danske Palmyra-forskning i et historiografisk perspektiv	21
Palmyrenske portrætter og kunstmarkedet	31
Palmyra: En storby på den syriske tørsteppe	39
Palmyra i den antikke verdenshandelen	49
Kvinder i Palmyra	57
Børneportrætter fra Palmyra	67
Præster i Palmyra: Et embede eller en social status?	77
Palmyras farverige fortid: Vægmalerier til de døde	87
Forfatteroversigt	94
Illustrationer	96
Bibliografi	106

Vue af Palmyras ruiner med Bel-helligdommen i baggrunden (Copyright: Rubina Raja)

Palmyras kronologi

1678: *Palmyra genopdages af en gruppe britiske handelsrejsende, der er baseret i Aleppo.*

1693: *Hofsted van Essen maler et panorama af Palmyras ruiner.*

1750–1751: *Robert Wood og James Dawkins rejser til Palmyra og publicerer efterfølgende The Ruins of Palmyra.*

1882–1886: *Brygger Carl Jacobsen indkøber de første objekter til sin Palmyra-samling.*

1889: *Rabbiner David Simonsen publicerer det første katalog over Carl Jacobsens Palmyra-samling.*

1893: *Johannes Elith Østrup besøger Palmyra på sin rejse fra Egypten til København på hesteryg, finansieret af Carlsbergfondet.*

1924, 1925, 1928 og 1936: *Harald Ingholt udfører arkæologisk feltarbejde i Palmyra.*

1925–1930: *Harald Ingholt er ansat på Ny Carlsberg Glyptotek.*

1927–1930: *Harald Ingholt er sekretær i Ny Carlsbergfondet.*

1928: *Harald Ingholt forsvaret sin doktordisputats ‘Studier over Palmyrensk Skulptur’.*

1931–1938: *Harald Ingholt leder Carlsbergfondets arkæologiske ekspedition til Hama i Syrien.*

1931–1938: *Harald Ingholt er ansat ved Det Amerikanske Universitet i Beirut og dets tilhørende museum.*

1934: *Harald Ingholt grundlægger det internationale tidsskrift Berytus.*

1939–1941: *Harald Ingholt er ansat ved Aarhus Universitet som docent i semitisk filologi.*

1942: *Harald Ingholt ansættes som associate professor ved Yale University, New Haven, USA.*

1957: *Harald Ingholt og Jørgen Læssøe leder den danske udgravning i Shimshara i Irak.*

1960: *Harald Ingholt forfremmes til professor ved Yale University.*

1983: *Ny Carlsberg Glyptotek modtager Harald Ingholts Palmyra-arkiv.*

1993: *Finn Ove Hvidberg-Hansen og Gunhild Ploug publicerer kataloget over Ny Carlsberg Glyptoteks Palmyra-samling.*

2012: *Palmyra Portræt Projektet, finansieret af Carlsbergfondet, igangsættes af Professor Rubina Raja.*

Foto af gravtårne 2010 – mere eller mindre velbevarede – samt dele af gadestrækninger med søjlerækker i Palmyra. Her får man indtrykket af, hvorledes gravtårnene omkransede byens centrum og var tydelige monumenter i bylandskabet (Copyright: Rubina Raja).

Palmyra-forskningen i Norden: Redaktørens indledning

Rubina Raja, Aarhus Universitet

Ideen til denne publikation udsprang af arbejdet med mit bidrag til Carlsbergfondets årsskrift 2016 i forbindelse med fondets 140-års jubilæum. Da jeg dykkede ned i historien omkring den danske Palmyra-forskning, blev det klart, at formidlingen af den nuværende danske og nordiske Palmyra-forskning til offentligheden kunne styrkes. Palmyra, ørkenens perle, har fascineret rejsende siden ruinernes genopdagelse af europæiske rejsende i 1700-tallet. Siden borgerkrigens udbrud i Syrien er der kommet fokus på kulturarven i Syrien – og ikke mindst på Palmyras kulturarv, da byen for mange står som den mest kendte arkæologiske lokalitet i Syrien. Krigen har ligeledes bidraget til, at flere har fået kendskab til Palmyra i offentligheden, og at efterspørgslen på viden om byen og dens kunst og kultur er

vokset. Derfor valgte jeg at invitere kolleger og studerende, som beskæftiger sig med Palmyra, til at bidrage til denne publikation med en vinkel på den forskning, som de har udført inden for de sidste år. Publikationen dækker langt fra alle aspekter af Palmyras arkæologi og historie, men indbefatter et lille udsnit af byens historie og materielle kultur, som den udviklede sig igennem århundrederne. Fokus er på den forskning, der er blevet udført om Palmyra af danske og nordiske forskere i de seneste år.

Publikationen består af i alt 9 korte bidrag, hvoraf 1 er skrevet på norsk og resten på dansk, og efterfølgende er de blevet oversat til engelsk. Disse berører en lang række temaer med Palmyra som omdrejningspunkt. Rubina Raja, professor i klassisk arkæologi og leder

af Danmarks Grundforskningsfonds Centre of Excellence for Urban Network Evolutions, skriver om den syriske oaseby Palmyra, det antikke Tadmor, byens historie og den tidligere danske forskning i Palmyra. I dette bidrag sættes der fokus på den forskning, der er udøvet af danske forskere i Palmyra op igennem tiden, og som siden 2012 igen er sat i højsædet inden for rammerne af *Palmyra Portræt Projektet*. Anne-Ditte Koustrup Høj, MA i klassisk arkæologi, giver os indblik i samlingshistorier og sammenhængen mellem kunstmarked og borgerkrigen i Syrien. Jørgen Christian Meyer, professor i antikhistorie, skriver om byens opland og dets territorium baseret på det norske survey-projekt, som han har været leder af i flere år op til borgerkrigens udbrud. Eivind Heldaas Seland, lektor i global historie, har bidraget med sit perspektiv på Palmyra og byens handelsforbindelser i den romerske periode, hvor Palmyra var et knudepunkt i handlen mellem øst og vest. Signe Krag, adjunkt i *Palmyra Portræt Projektet*, fortæller om kvindefremstillingerne i Palmyra, som udgør en stor procentdel af de meget vigtige gravportrætter, der alle

stammer fra den romerske periode. Sara Ringsborg, ph.d.-studerende i *Palmyra Portræt Projektet*, fokuserer på børnefremstillingerne i gravskulpturen og diskuterer børns rolle i det palmyrenskesamfund. Rubina Raja bidrager med viden om de palmyrenske præster, som udgør næsten 20 procent af alle mandlige portrætter i gravsfæren. Ph.d. Annette Højen Sørensen har bidraget med en artikel om vægmalerierne i de palmyrenske grave, hvoraf kun få er bevaret i dag. Sammensætningen reflekterer centrale forskningsprojekter, som er foretaget i Norden inden for de sidste 6 år, og som har sat nordisk – og ikke mindst dansk – Palmyra-forskning på den internationale dagsorden.

Siden 2012 har det danskbaserede Palmyra Portræt Projekt ved Aarhus Universitet under ledelse af Rubina Raja arbejdet på at compilere et så fuldstændigt korpus af gravskulpturerne fra Palmyra som overhovedet muligt samt bedrevet forskning omkring forståelsen af disse portrætter i deres samtid og deres implikationer for vores forståelse af selvrepræsentation i antikken. Korpusset indeholder på nuværende tidspunkt mere end 3000 portrætter, hvilket er

langt flere, end man hidtil troede eksisterede. Portrætmængden giver unikke muligheder for at lave statistiske analyser af materialet over de tre århundreder, hvor portrætter var den foretrukne form til at fremstille afdøde palmyrenere. Palmyrenske portrætter udgør den største gruppe af portrætter fra den romerske periode uden for Rom.

Dette gør denne gruppe central i forhold til undersøgelser af blandt andet identitet og selvrepræsentation i den antikke verden.

God fornøjelse med læsningen!

Rubina Raja

Aarhus 2017

Baal-shamin templet i Palmyra 2010. Dette tempel var én af hovedhelligdommene i Palmyra til trods for dets beskedne størrelse. Religiøse forsamlinger blev i antikken oftest holdt uden for templerne og ikke inde i dem (Copyright: Rubina Raja).

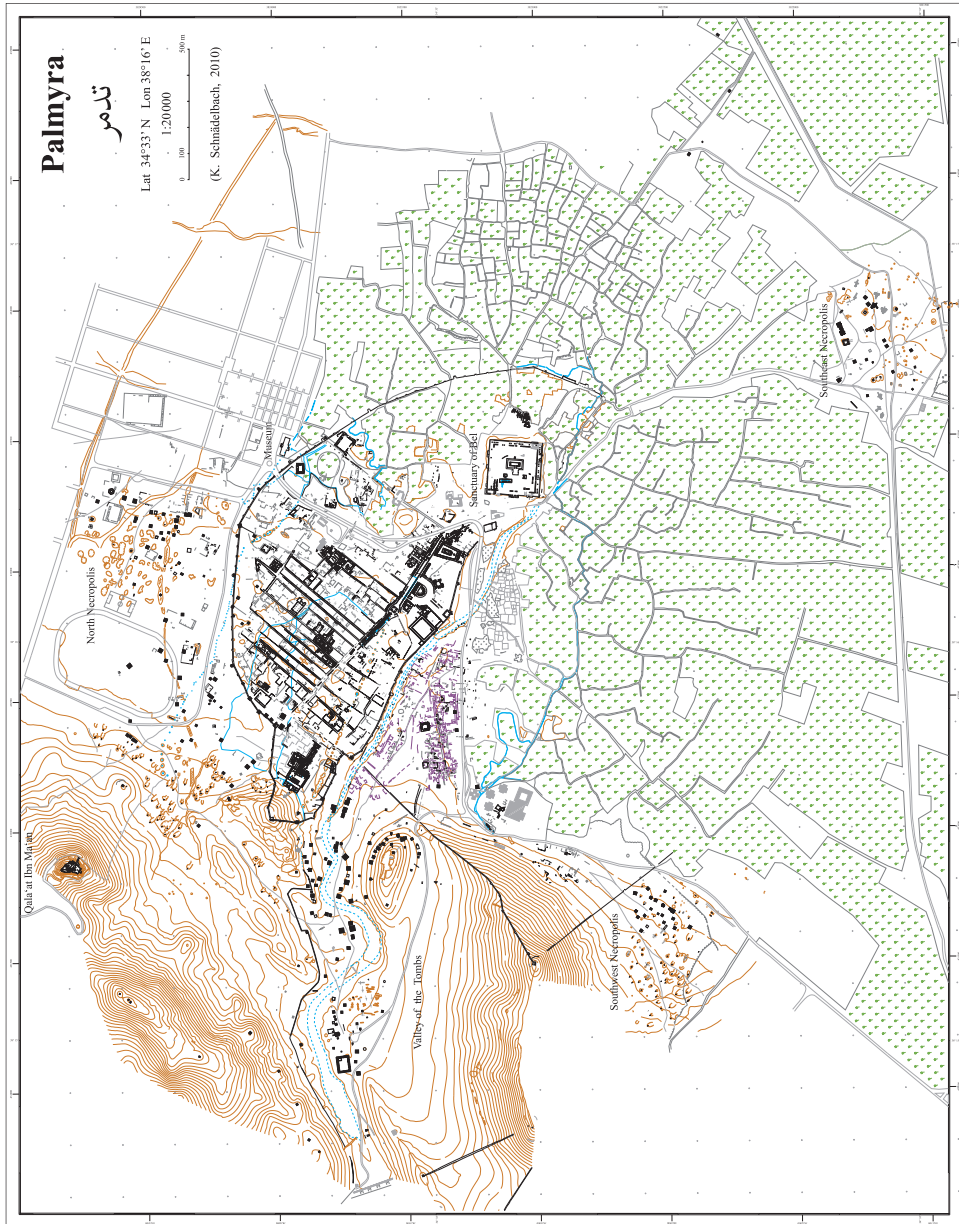

Fig. 1: Plan over Palmyra (after K. Schnädelbach, *Topographia Palmyrena*, Damaskus 2010).

Palmyra: Ørkenens perle

Rubina Raja, Aarhus Universitet

Palmyra i den syriske ørken har siden byens genopdagelse i løbet af 1700-tallet stået som ét af højdepunkterne i Mellemøstens arkæologi (Fig. 1–2). Det var de britiske rejsende James

Dawkins og Robert Wood, der i 1751 genopdagede byen med deres rejseparti. Øjeblikket, hvor de opdager Palmyra, blev forevigtet på et berømt oliemaleri af kunstneren Gavin

Fig. 2: Kort over Syrien (efter Google Earth).

Hamilton, der i dag hænger på Nationalgalleriet i Edinburgh (Fig. 3). Mændene er iklædt romerske togaer – en klædedragt, som de ikke i virkeligheden ville have haft på, men som viser, at den klassistiske stil på det tidpunkt i Europa var på mode i den visuelle kunst. Samtidig går motivet, genopdagelsen af antikken, og deres klædedragter fint hånd i hånd som et udtryk for Vestens opdagelse af Østen, efter at den længe havde været gået i glemmebogen. Genopdagelsen af Palmyra førte en ny interesse med sig fra europæisk side, der medførte, at Palmyras kulturarv blev samlereobjekter. Både museer og private samlere begyndte at indkøbe stykker fra Palmyra. British Museum, Louvre og ikke mindst Ny Carlsberg Glyptotek i København har større samlinger af objekter fra Palmyra, som alle har en lang historie.

Fig. 3: Gavin Hamiltons maleri fra 1758. Motivet viser genopdagelsen af Palmyra af briterne James Dawkins og Robert Wood i 1751 (Copyright: National Galleries of Scotland).

Fig. 4: Fotografi af bryggeren og samleren Carl Jacobsen med sønnerne Vagn og Helge på Carlsberg i 1888 (Copyright: Carlsberg Arkiv).

Palmyra-samlingen på Ny Carlsberg Glyptotek indbefatter den største samling af palmyrenske gravportrætter uden for Syrien. Samlingen er verdenskendt og blev grundlagt af bryggeren Carl Jacobsen (Fig. 4), der igennem den danske konsul Løytved i Beirut flittigt indkøbte gravportrætter i slutningen af 1800-tallet, da han mente, at disse portrætter var af speciel interesse for både forskere og offentligheden.

Fig. 5: Fotografi af Johannes Elith Østrup (Efter publikationen fra 1894).

Samlingen blev senere udvidet af både Johannes Elith Østrup (Fig. 5) og Harald Ingholt (Fig. 6), der henholdsvis besøgte og udførte feltarbejde i Palmyra. De objekter, som Harald Ingholt indkøbte til samlingen, kom i høj grad fra hans egne udgravninger i Palmyra, som han foretog i 1920'erne og 1930'erne. Ét af stykkerne er det elegante kalkstensportræt af en kvinde fra Palmyra, der bærer et utal af smykker, en rigt dekoreret klædedragt, og hvorpå farvespor endnu er synlige på både klædedragt, smykker,

hår og ansigt. Portrættet kaldes *Skønheden fra Palmyra* og udgør hovedværket i Ny Carlsberg Glyptoteks Palmyra-samling. Portrættet blev fundet under Harald Ingholts udgravning af familiegaven Qasr Abjad i Palmyra i 1928 og blev over Beirut fragtet med skib til København, hvor portrættet den 22. december 1929 blev afsløret for offentligheden på Ny Carlsberg Glyptotek (Fig. 7-8).

Palmyra og især byens dronning Zenobia, som regerede 267-272 efter vor tidsregning, fandt efter genopdagelsen af byen en plads både

Fig. 6: Fotografi af Harald Ingholt, der fotograferer i Palmyra (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 7: Tegning af Skønheden fra Palmyra offentliggjort i Berlingske Tidende i december 1929 ved afsløringen på Ny Carlsberg Glyptotek. Af Charles Christensen (Copyright: Berlingske Tidende).

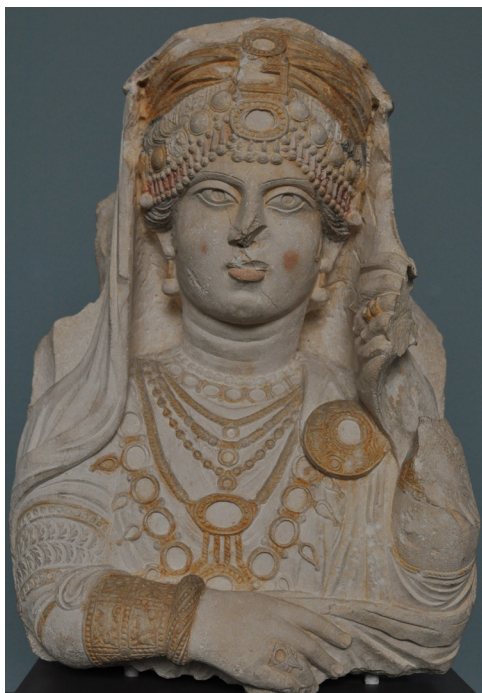

Fig. 8: Fotografi af Skønheden fra Palmyra (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

i den europæiske litteratur og ikke mindst i musikhistorien i Europa. Palmyra og Zenobia spillede hovedrollen i blandt andet en opera af Rossini, der bar titlen *Aureliano in Palmira*. Operaen havde premiere på La Scala operaen i Milano i 1813. Zenobia, en kvindelig dronning, som var en sjældenhed i antikken, og som fandt pendant i både den egyptiske dronning Kleopatra og den kartagensiske dronning Dido, fascinerede europæerne. Ofte blev fokus – som

i Rossinis opera – legenden om, at den romerske kejser Aurelian forelskede sig i Zenobia, da han med sine tropper kom til Palmyra for at indtage byen. Denne legende har dog, så vidt vi ved, ikke noget på sig, men det forbliver et åbent spørgsmål, om Zenobia endte sine dage i Palmyra, eller om hun blev ført med til Rom som krigsfange og endte sine dage der.

De første tre århundreder var Palmyras glanstid. I løbet af denne tid voksede byen, og det er fra den tid, vi har de fleste kilder – arkæologiske og historiske, der fortæller os om byen og dens udvikling. Byen var præget af et økonomisk opsving i denne periode, og det ses reflekteret både i arkitekturen og de monumentale bygningsværker, der blev opført i denne tids samt i den kunst, der blev udført i byen i perioden. Til højdepunkterne hører de unikke gravrelieffer, der afbilder afdøde palmyrenere og deres familiemedlemmer (Fig. 9). Efter Palmyras fald i 273 efter vor tidsregning gik det palmyrenske rige i glemmebogen.

Byen eksisterede stadigvæk, men var under streng romersk kontrol. Under den romerske kejser Diokletian blev der blandt andet bygget en bymur, der indkransede en mindre del af byen, der i de foregående århundreder havde været meget større. Dertil var romerske legioner allerede udstationeret der. Dette tyder på, at byen forfaldt, og at man fra romersk side opretholdt kontrollen over byen med henblik på at sørge for, at palmyrenerne ikke genvandt magten og forsøgte at løsrive sig fra Roms greb. Byens storhedstid var forbi med Aurelians indtog i 273 efter vor tidsregning.

Fig. 9: Banketrelief fra Palmyra dateret til 146/147 efter vor tidsregning ved indskrift. Motivet viser et palmyrensk ægtepar. Manden er fremstillet som palmyrensk præst, og kvinden sidder ved fødderne af banket-sofaen på en stol (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Palmyra og dens arkæologi

Palmyra ligger midt i den syriske steppeørken og var et topografisk knudepunkt mellem øst og vest. I antikken hed byen Tadmor. Dens eksistens kendes helt tilbage fra det 2. årtusinde før vor tidsregning. Mari-arkivet, der stammer fra det 18. århundrede før vor tidsregning, er den ældste kilde, der nævner Tadmor. I arkiverne fra tiden omkring den assyriske konge Tiglatpileser (12. århundrede før vor tidsregning) nævnes Tadmor ligeledes. Dog har vi ingen ekstensive arkæologiske fund, der fortæller os om bosættelse på så tidligt et

tidspunkt i historien, og vi ved for eksempel ikke, hvor stor Tadmor var i det 2. årtusinde før vor tidsregning. Byens beliggenhed ved Efqa-kilden midt i den syriske ørken mellem Eufrat-floden og Middelhavet gjorde den til et knudepunkt i handlen mellem øst og vest. I den romerske periode var Palmyra et stop på Silkevejen, og det var her, kamelkaravanerne fra Østen blev fortoldet, og varerne blev omlastet til æsel- eller muldyrskaravaner, der kunne fortsætte vestover mod Damaskus og derefter mod Middelhavskysten.

Fig. 10: Søjler med statuekonsoller på gade i Palmyra. Under konsollerne var der ofte indskrifter, der fortalte, hvis statue der var opsat på konsollen (Copyright: Rubina Raja).

Palmyra har siden sin genopdagelse fascineret både rejsende og forskere. Byens rige arkæologiske fund byder til eftertanke og fordybelse i fortidens historie. Hovedgaden i Palmyra er ét af højdepunkterne, og en lang række af søjlerne står stadigvæk (Fig. 10). Søjlerne bærer ofte konsoller, der sidder på midten af søjlerne. Disse konsoller bar i antikken statuer af byens fremmeste mænd, og ofte var de akkompagneret af en indskrift på både palmyrensk aramæisk og græsk (Fig. 11). Indskriften fortalte, hvem statuen skulle forestille, og hvorfor den var blevet opsat – oftest var grunden, at individet

havde gjort noget godt for Palmyra i form af en donation til et offentligt bygningsværk eller en udvidelse af handelsforbindelser og karavanefinansiering. Palmyra var ikke kun kendt for sine handelsnetværk og karavaneførere; palmyrenerne gik også for at være gode bueskytter, og vi ved, at de tjente i den romerske hær. På den berømte Trajansøjle, der står i Rom på Trajans Forum, bærer ét af reliefferne fremstillinger af palmyrenske bueskytter, der deltager i Trajans militære kampagner. Vi ved ligeledes, at de palmyrenske bueskytter var udstationeret i blandt andet Dura-Europos ved Eufrat-floden.

Fig. 11: Indskrift med dedikation fra byrådet og Palmyras folk til en romersk centurion dateret til 224–225 efter vor tidsregning. På konsol på søjle på søjlegaden i Palmyra (Copyright: Jean-Baptiste Yon).

Dura-Europos var en bosættelse, der blandt andet tjente som en militær fæstningspost på den østlige romerske grænse. Der er i Dura-Europos blevet fundet flere relieffer, der er votiver til guder, og som var finansieret af palmyrenere i Dura-Europos.

Palmyra Portræt Projektet

I 2012 blev *Palmyra Portræt Projektet* igangsat, finansieret af Carlsbergfondet. Projektet, der ledes af professor i klassisk arkæologi og leder af Danmarks Grundforskningsfonds *Centre of Excellence for Urban Network Evolutions*, Rubina Raja, har siden da arbejdet på at compilere et så omfattende korpus af gravportrætterne fra Palmyra som muligt. Dette har ført til, at projektet i dag besidder dokumentation af mere end 3000 af disse portrætter og dermed er verdens største eksisterende portrætkorpus af antikke portrætter fra den romerske periode. Disse portrætter, der afbilder afdøde individer fra Palmyra – ofte sammen med endnu levende familiemedlemmer, giver os et unikt indblik i, hvorledes man i Palmyra over tre århundreder konstruerede selvrepræsentation og identitet i gravsfæren. Dertil kan korpusset nu sammenlignes med al dokumentationen fra den offentlige sfære, og dette gør, at forskere nu kan sige nye ting om Palmyras kultur, kunst og

religion i lyset af disse sammenligninger. Dansk Palmyra-forskning er igen kommet til at stå helt centralt på den internationale forskningsscene. Det er håbet, at denne publikation vil bidrage til at gøre den danske og nordiske Palmyra-forskning endnu mere synlig i offentligheden.

Forslag til videre læsning

Hvidberg-Hansen, F.O. 1998. *The Palmyrene Inscriptions: Ny Carlsberg Glyptotek*. København: Ny Carlsberg Glyptotek.

Hvidberg-Hansen, F.O. 2002. *Zenobia: Byen Palmyra og Dens Dronning*. Aarhus: SFINX.

Hvidberg-Hansen, F.O. & Ploug, G. 1993. *Palmyra Samlingen: Ny Carlsberg Glyptotek: Katalog*. København: Ny Carlsberg Glyptotek.

Ingholt, H. 1928. *Studier over Palmyrensk Skulptur*. København: C.A. Reitzel.

Palmyra Portræt Projektet: <www.projects.au.dk/palmyraportrait>.

Ploug, G. 1995. *Catalogue of the Palmyrene Sculptures: Ny Carlsberg Glyptotek*. København: Ny Carlsberg Glyptotek.

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. *Harald Ingholt og Palmyra*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. The “Beauty of Palmyra” and Qasr Abjad (Palmyra): New discoveries in the archive of Harald Ingholt. *Journal of Roman Archaeology* 28, 439–450.

Østrup, J. 1894. *Skiftende Horisonter: Skildringer og lagttagelser fra et Ridt gennem Ørkenen og Lilleasien*. København: Gyldendal.

Vue af hovedindgangen til Bel-templet i Palmyra 2010. Indgangen var usædvanligvis placeret på én af langsiderne af templet. Templet blandede både græsk-romerske stilarter og nærorientalske traditioner (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 1: Vue af gravtårne fra det 1. og 2. århundrede i Palmyra 2010 (Copyright: Rubina Raja).

Danske pionerer i Palmyra: Den danske Palmyra-forskning i et historiografisk perspektiv

Rubina Raja, Aarhus Universitet

Forskning og arkæologisk feltarbejde i Mellemøsten har været et af Carlsbergfondets støtteområder siden dets oprettelse. Allerede i 1800-tallet rejste danske arkæologer til Mellemøsten for at forske og foretage optegnelser over antikke og moderne lokaliteter, monumenter og objekter støttet af Carlsbergfondet. I dette bidrag sættes der fokus på den forskning, der er udøvet af danske forskere i den syriske oaseby Palmyra, det antikke Tadmor, op igennem tiden, og som siden 2012 igen er blevet et fokus inden for rammerne af *Palmyra Portræt Projektet*.

Palmyra: Ørkenens perle

Palmyra, der ligger i den syriske ørken mellem Eufratfloden mod øst og Middelhavet mod

vest, var en blomstrende by i antikken. Specielt rig var byen i de tre første århundreder efter vor tidsregning. I denne periode bedrev store dele af byens elite handel mod øst og vest. Kamelkaravaner fra øst gjorde deres sidste stop i Palmyra, for at varerne kunne blive læsset over på æselkaravaner, der fortsatte mod Middelhavet. Palmyra var så at sige det sidste stop på Silkevejens karavanerute. Palmyra var ligeledes kendt for byens dygtige bueskytter. På Trajansøjlen i Rom er der på et relief afbildet en gruppe af palmyrenske bueskytter, der var en del af den romerske hær under kejser Trajans mange felttog. Dronningen Zenobia, som var kendt for sin skønhed samt for at forårsage byens fald igennem sit oprør mod romerne, er ligeledes én af byens mange legendariske skikkelser. Byens rigdom førte til, at byen

blomstrede, og dette satte sit præg både på arkitekturen og kunsten. Palmyra har indtil for nylig, hvor ISIS indtog byen, besiddet noget af verdens bedst bevarede arkitektur fra den romerske periode og ligeledes den største samling af gravportrætter fra den romerske periode, der var opsat i gravtårnene og de underjordiske grave – et ganske unikt materiale, der fortæller os om livet og efterlivet i antikken (Fig. 1–2).

Carlsbergfondet og dansk Palmyra-forskning

Den danske forsker og teolog Johannes E. Østrup besøgte oasebyen Palmyra i den syriske ørken i 1893 (Fig. 3). Det gjorde han under sit toårige hesteridt fra Egypten til

Fig. 2: Gravrelieffer fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptoteks studiesamling 2016 (Copyright: Rubina Raja).

Danmark i 1892–1894. Rejsen var finansieret af Carlsbergfondet. Den fandt sted i perioden, efter at Carl Jacobsen allerede havde indkøbt talrige palmyrenske gravbuster i perioden 1882–1886. Disse var blevet formidlet af den danske konsul Løytved i Beirut i Libanon til Jacobsens samling, der blev huset i det første Glyptotek på Carlsberggrunden i Valby, efter at hans egen bolig var blevet for lille til at huse hans samlinger. Skulpturerne fra Palmyra, der ligeledes indeholdt én af de sjældne palmyrenske mumier, blev publiceret i et illustreret katalog med titlen *Skulpturer og indskrifter fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptotek* af rabbiner David Simonsen i 1889.

Østrup sørgede for, at flere palmyrenske skulpturer kom til København – ligeledes igennem sin kontakt til Løytved. Østrup publicerede i 1899 i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter (1893–1899) sin artikel “Historisk-topografiske bidrag til kendskabet til den syriske ørken: Med et oversigtskort”. I denne beskrev han sin rejse igennem Syrien og herunder sit besøg i Palmyra og flere andre steder, som man i dag på grund af krigen i Syrien ikke kan besøge – blandt andet det berømte kirke-moskekompleks i Resafa såvel som byen Homs. Desuden beskrev Østrup et besøg i en bemalet grav i Palmyra, som, man indtil for nylig troede, var den berømte

De Tre Brødres Grav, men, som *Palmyra Portræt Projektet* nu har påvist, har en anden herkomst. Østrup beskrev desuden i sine "Skiftende horisonter: Skildringer og iagttagelser fra et ridt gennem ørkenen og Lille-Asien" fra 1894 den massive ødelæggelse af gravskulpturerne, som allerede fandt sted i 1800-tallet:

Desværre blive skulpturerne i disse grave i reglen af de indfødte behandlede med forfærdelig vandalisme. Den tyrkiske müdir har ingen interesse af at våge over disse oldtidslevninger; den tyrkiske lov forbyder fremmede at foranstalte udgravninger på egen hånd og at udføre kunstgenstande, men det er også den eneste måde, hvorpå Tyrkernes vurdering af disse sager har givet sig noget udtryk; til selv at anstille undersøgelser på disse områder savne de dels videnskabelige forudsætninger, og dels de nødvendige penge. De udgravninger, som hidtil ere foretagne indenfor det ottomanniske riges grænser, have derfor alle fundet sted på fremmed initiativ og for fremmede penge, men i reglen med den overenskomst med regeringen, at man har gravet "til hælvt", det vil sige, at museet i Konstantinopel fik det halve og vedkommende fremmede stat eller privatmand det andet halve. (s. 90)

Det er altså ikke kun borgerkrigens komme, som har bragt vandalisme og ødelæggelse af kulturarv med sig i Syrien eller for den sags skyld andre steder. Desuden har både de illegale udgravninger og sågar udgravninger, der blev foretaget af udenlandske missioner, hvor fundene blev delt mellem herskerne og de gravende, ligeledes en lang historie bag sig. Ovenfor beskriver Østrup, hvorledes blandt andet samlingen af palmyrenske gravskulpturer i Istanbul blev opbygget – hvilket til dels var igennem udbytte fra de udgravninger, som udlændinge udførte i Palmyra i det sene 19. århundrede.

Fig. 3: Portræt af Johannes Elith Østrup fra hans rejse til hest fra Egypten til Danmark i perioden 1892–1894 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Harald Ingholt og Palmyra

På grundlag af Jacobsens samling i København, som bryggeren selv havde været dybt involveret i at udvælge objekterne til, samt Østrups tidligere arbejde og beskrivelse af sit besøg i Palmyra, tog den danske arkæolog, semitiske filolog og teolog Harald Ingholt i 1920'erne den palmyrenske tråd op og skrev et hovedværk om de palmyrenske gravskulpturer, samtidig med at han udførte feltarbejde i Palmyra. Allerede Jacobsen havde bemærket, at disse skulpturer ville give verden mulighed

for at diskutere portrætternes udvikling i forhold til byromersk portrætskulptur og ville kunne fortælle samtiden om Palmyras specielle status i fortiden – helt specifikt i de tre første århundreder efter vor tidsregning, hvor byen for alvor oplevede sit zenit.

Ingholts værk “Studier over Palmyrensk Skulptur”, der blev publiceret i 1928 og samme år forsvaret som doktordisputats (Fig. 4), blev det første store værk om de palmyrenske portrætter. Ingholt inkluderede ikke kun portrætterne i København, men også

Fig. 4: Skitse lavet under Harald Ingholts doktordisputats (publiceret i Politiken i 1928).

Fig. 5: Harald Ingholt i Dura-Europos med internationale forskere. Fra venstre til højre: Greve Robert Mesnil du Buisson, Harald Ingholt, Michael Rostovtzeff, Janet Ingholt, Clark Hopkins, Henry Pearson. Årstal ukendt (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

portrætter fra andre samlinger verden over og en del fra Palmyra selv. Hans værk forbliver et hovedværk i forskningen den dag i dag og må læses på dansk, da der ikke findes en oversættelse. Til grund for hans arbejde med portrætterne lå det store papirarkiv, hvor han havde samlet over 800 af disse portrætter

over mange år, opklæbet dem på gule og brune papstykker, noteret deres datering og andre oplysninger samt kategoriseret dem efter sine egne grupperinger. Arkivet tog han med, da han blev associate professor – senere full professor – ved Yale University, hvor han fortsatte arbejdet til sin død i 1985. Arkivet blev dog i de tidlige

1980'ere af Ingholt sendt fra Yale University til Ny Carlsberg Glyptotek, hvor han mente, at det hørte hjemme – sammen med verdens største samling af palmyrensk gravskulptur uden for Syrien selv. Ingholt udgav endvidere en lang række artikler om Palmyra og byens kunst og arkitektur og var medredaktør på den berømte publikation "Recueil des Tesseræ", som er et korpus over de palmyrenske indgangsbilletter (tesseræ) til religiøse banketter/ fejringer, som Ingholt ligeledes skaffede nogle af til

samlingen på Ny Carlsberg Glyptotek. Dertil udførte Ingholt arkæologisk feltarbejde finansieret af Carlsbergfondet i den syriske by Hama og senere i 1950'erne i Shimshara i Irak. Han publicerede og rejste sammen med tidens førende forskere og ses afbildet med flere af dem ved diverse besøg i Mellemøsten (Fig. 5). Ingholt udførte arkæologisk feltarbejde i Palmyra i 1924, 1925, 1928 samt i 1936 (Fig. 6). Han indkøbte under sine feltstudier i Palmyra yderligere objekter til samlingen,

Fig. 6: Harald Ingholt under sine udgravninger i 1936 i Malkûs grav, hvorfra han ligeledes bragte portrætter til Ny Carlsberg Glyptotek (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

der i mellemtiden var blevet flyttet til det nye Ny Carlsberg Glyptotek, der blev indviet i 1897. Blandt andet indkøbte han med midler fra Rask-Ørsted Fondet det mest berømte portræt i Ny Carlsberg Glyptoteks samling, den såkaldte "Skønheden fra Palmyra", som viser sig at stamme fra hans udgravninger i familiegravnen Qasr Abjad i Palmyra. Denne skulptur kom til Danmark efter Ingholts udgravninger i 1928. Den 22. december 1929 blev den afsløret på Ny Carlsberg Glyptotek, og en artikel om den – sammen med en tegning af arkitekten Charles Christensen, som Ingholt havde med på feltarbejde flere gange – blev publiceret i Berlingske Tidende ved denne lejlighed. Derefter gik skulpturens proveniens i glemmebogen og har indtil for nylig været diskuteret i forskningen, indtil det Carlsberg-finansierede Palmyra Portræt Projekt (gennem arbejdet med Ingholt-arkivet på Ny Carlsberg Glyptotek, Ingholts upublicerede udgravningsdagbøger samt arkivmateriale fra Yale, hvor Ingholt blev professor) kunne fastslå, at skulpturen uden tvivl kom fra Ingholts egne udgravninger.

Palmyra Portræt Projektet

Siden 2012 har det danskbaserede Palmyra Portræt Projekt arbejdet på at compilere et så

fuldstændigt korpus af disse gravskulpturer som muligt samt bedrevet forskning omkring forståelsen af disse portrætter i deres samtid og deres implikationer for vores forståelse af selvrepræsentation i antikken. Korpusset indeholder på nuværende tidspunkt mere end 3000 portrætter, hvilket er langt flere, end man hidtil troede eksisterede. Portrætmængden giver unikke muligheder for at lave statistiske analyser af materialet over de tre århundreder, hvor det var den foretrukne form til at fremstille afdøde palmyrenere. Projektet lagde ud med at digitalisere Harald Ingholts arkiv over de palmyrenske portrætter, og dette arkiv danner basis for korpusset. Korpusset giver en unik mulighed for at undersøge aspekter af antikrepræsentation af individer, gravkunstens udvikling i Palmyra og dens betydning i samtiden. Ligeledes har projektet med eskaleringen af borgerkrigen i Syrien fået en sørgelig relevans, da det har indhentet information omkring alle publicerede in-situ portrætter i Palmyra, hvoraf talrige nu er rapporteret stjålne og florerer på det illegale kunstmarked. Dette betyder, at *Palmyra Portræt Projektet* på uforudsigelig vis nu besidder den bedste dokumentation af disse portrætter i hele verden og samtidig bidrager til at bevare dokumentationen af disse for eftertiden.

Denne forskning er kun muliggjort igennem Carlsbergfondets vedblivende støtte til og interesse i et dansk engagement i Mellemøstens arkæologi.

Dette bidrag er en modificeret version af den artikel, der er publiceret i Carlsbergfondets årsskrift 2016. Artiklen er her gengivet med Carlsbergfondets tilladelse.

Forslag til videre læsning

Raja, R. 2015. Cultic dining and religious patterns in Palmyra: The case of the palmyrene banqueting tesserae. I Faust, S., M. Seifert & L. Ziemer (red.), *Festschrift für Inge Nielsen*. Gateways 3, Hamburger Beiträge zur Archäologie und Kulturgeschichte des antiken Mittelmeerraumes. Aachen: Shaker Verlag, 181–200.

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. The “Beauty of Palmyra” and Qasr Abjad (Palmyra): New discoveries in the archive of Harald Ingholt. *Journal of Roman Archaeology* 28, 439–450.

Raja, R. 2016. Representations of priests in Palmyra: Methodological considerations on the meaning of the representation of priesthood in Roman period Palmyra. *Religion in the Roman Empire* 2:1, 125–146.

Den såkaldte Triumfbue i Palmyra (2010) var en port, der forbandt området omkring Bel-helligdommen med Palmyras hovedgade. Det var oprindeligt et tredelt monument med en hovedgennemgang og to sidegennemgange. Triumfbuen er det monument, der er afbildet på Gavin Hamiltons maleri fra 1758 af opdagelsen af Palmyra af Dawkins og Wood i 1751 (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 1: Palmyrensk portræt fra Bertones samling solgt ved auktion i 1931 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Palmyrenske portrætter og kunstmarkedet

Anne Ditte Koustrup Høj, Aarhus Universitet

Handlen med de palmyrenske portrætter hænger sammen med Vestens interesse i den syriske kulturhistorie. På trods af at den syriske ørkenby Palmyra blev genopdaget af Vesten, da engelske købmænd rejste til Aleppo, gik der dog flere århundreder, inden oldsager fra Palmyra kom på kunstmarkedet (Fig. 1).

Palmyra-samlingerne oprettes: 1880–1910

I det 19. århundrede steg Vestens interesse for antikken, og mange ekspeditioner drog af sted for at dokumentere og indsamle kultur- og kunsthistorisk materiale. Renæssancens Grand Tour i Italien og Grækenland blev afløst af den stigende popularitet af Orient-rejserne, som ofte inkluderede besøg i Palmyra. Ligesom de rejsende ved Middelhavet hjembragte

oldsager som græske vaser og romerske marmorstatuer, købte de rejsende i Syrien blandt andet palmyrenske portrætter med hjem som souvenirs. I samme periode var spiritualiteten – troen på en ånde verden i det hinsides – en drivende faktor i den kunstneriske protest mod samfundets udvikling med industri- og massekulturen. De palmyrenske portrætter blev anset for indbegrebet af denne spiritualitet, idet deres store hypnotiske øjne lod til at kunne se ind i det hinsides. Spiritualiteten og interessen for Orienten var derfor med til at gøre portrætterne eftertragtede til vestlige samlinger.

Det var i de tredive år fra 1880 til 1910, at størstedelen af de palmyrenske portrætter i de vestlige samlinger blev erhvervet. De største

samlinger på det europæiske kontinent findes på de tre museer Ny Carlsberg Glyptotek i København, British Museum i London og Louvre i Paris. Disse tre museer erhvervede tilsammen 198 portrætter i netop de tre årtier omkring århundredeskiftet, hvilket svarer til 82,5 procent af deres samlede samlinger på 240 portrætter anno 2016. I samme periode blev mange private samlinger forøget med indkøb af palmyrenske portrætter, hvoraf mange sidenhen blev doneret til de nationale museer (Fig. 2).

Fig. 2: Palmyrensk portræt i Ny Carlsberg Glyptotek, København, erhvervet i Syrien ved Løytved i perioden 1883–1887, IN 1060 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Portrætterne blev ofte erhvervet gennem lokale antikvitethandlere i Syrien, der øjnede en mulighed for profit i handlen med oldsager. Denne økonomiske mulighed blev også opdaget af udstationerede nationale repræsentanter som de europæiske konsuler. Det var for eksempel gennem den danske konsul i Beirut, Julius Løytved, at brygger Carl Jacobsen dannede grundlaget for sin Palmyra-samling. Jacobsens samling på Ny Carlsberg Glyptotek blev hurtigt den største samling af palmyrenske portrætter uden for Syrien, hvilket den til stadighed er. De vestlige auktionshuse og gallerier begyndte også at sælge enkelte portrætter. De tidligst registrerede portrætter i kunsthåndlen er fra to auktionssalg gennem det parisiske auktionshus *Hotel Drouot* i 1903 og 1905.

Portrætterne er upopulære: 1910–1960

I årene fra 1910 til 1959 er der kun registreret to salg af palmyrenske portrætter i kunsthåndlen. I 1923 blev der solgt ét portræt, og i 1931 blev der solgt hele 22 portrætter, da Émile-Pierre Bertones privatsamling af oldsager blev solgt efter hans død. Bertone havde i perioden 1893–1896 besøgt Palmyra og lavet et studie af indskrifter, som blandt andet findes på portrætternes baggrund. Det var formodentligt under dette besøg,

han erhvervede sin samling. Efter auktionen i 1931 endte Bertones portrætter i private og offentlige samlinger som for eksempel Louvre (Fig. 3).

De europæiske museer erhvervede få portrætter i denne periode, og disse stammede primært fra private samlinger som Bertones. Den begrænsede erhvervelse skyldtes formodentligt de to verdenskrige, som påvirkede samlernes økonomi, og en manglende kunstnerisk interesse for portrætterne. Spiritualiteten var dalet kraftigt efter århundredeskiftet, og der var nu et kunstnerisk fokus på de kerneromerske portrætter, i sammenligning med hvilke de palmyrenske portrætter blev anset for provinsielle og ikke eftertragtelige.

Portrætternes renæssance: 1960–2016

Først fra 1960 er der igen registreret salg af palmyrenske portrætter – omend i et begrænset omfang; 10 portrætter blev solgt i 1960'erne, og ca. 20 portrætter blev solgt hvert årti fra 1970 til 2000. Det skyldtes næppe en fornyet efterspørgsel på portrætterne, men snarere en generel stigning i handlen med oldsager. Syrien var i 1946 gjort uafhængig af det franske mandat og gjorde herefter tiltag for at bevare

Fig. 3: Palmyrensk portræt, hvor hovedet er blevet hugget af kroppen, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1082 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

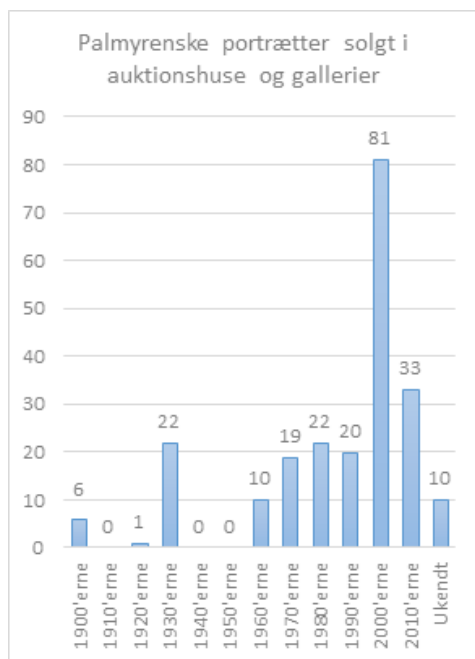
landets kulturarv. Derefter blev få portrætter erhvervet fra Syrien, og portrætterne i den vestlige handel blev i stedet udbudt fra tidlige samlinger.

I årene 2000–2010 er der registreret 81 salg af palmyrenske portrætter, hvilket var en kraftig stigning i forhold til tidligere år. Dette afspejlede en øget efterspørgsel på den palmyrenske kulturarv og udsprang af en fornyet interesse i senantikken, som portrætterne ofte er blevet sammenkædet med. Fra år 2010 og indtil nu er der registreret 33 salg, hvilket er knap halvdelen af, hvad der blev solgt i foregående årti.

Det viser en forsat efterspørgsel på portræterne.

I løbet af Den Syriske Borgerkrig (2011-) er et større antal portrætter konfiskeret, da de blev forsøgt illegalt handlet eller eksporteret fra Syrien. Minimum 68 portrætter fra kendte grave vides eller formodes rovgravet, og 57 portrætter fra hidtil ukendte grave er blevet rovgravet og konfiskeret. Det viser, at der på det sorte marked er stor efterspørgsel på portræterne, og at de handles under dække af borgerkrigens grusomheder. Størstedelen af disse handlinger

fundt sted i perioden af borgerkrigen inden maj 2015, hvor Daesh – også kaldet IS eller ISIS – overtog Palmyra. Under Daeshs overtagelse af Palmyra var der få meldinger om rovgravninger, men den palmyrenske kulturarv led alligevel voldsom skade. Da Daeshs tro kun tillader tilbedelse af Allah, ødelagde de mange antikke monumenter som templer, sprang gravtårne i luften og smadrede ansigterne på portræterne i Palmyra Museum. Inden borgerkrigen var der registreret 594 portrætter på museet og 96 portrætter *in situ* i gravene omkring det antikke Palmyra, hvilket udgør tilsammen ca. 33 procent af det samlede antal palmyrenske portrætter registreret i verden, og det må desværre formodes, at langt størstedelen af disse er ødelagt eller forsvundet på det sorte marked som følge af borgerkrigen.

Konsekvenser af den illegale handel

Rovgravning af og illegal handel med palmyrenske portrætter har ikke kun fundet sted i løbet af Den Syriske Borgerkrig, men har været kendt siden oprettelsen af de tidlige samlinger. Det har medført, at portræterne blev beskadiget, og vigtig viden gik tabt, og dette har haft konsekvenser for både korpusset af palmyrenske portrætter og forskningen i dem.

Den danske filolog Johannes Østrup skriver i sin rejsebeskrivelse fra 1894: "... da det er forbudte varer, det drejer sig om, [er] et enkelt hoved langt lettere både at føre og at skjule, end en hel figur, og derfor stamme alle disse hovedløse torsoer, der ligge strøede om på sandet mellem Palmyra søjler...". De dertilhørende hoveder kan nu ses i de vestlige museer, hvor de gennemsnitligt udgør knap 27 procent af samlingerne, mens de udgør blot 8 procent af samlingerne i Syrien. Til sammenligning udgør portrætter, hvor hovedet er blevet hugget af, 1–2,5 procent af samlingerne i de vestlige museer, mens de udgør hele 20 procent på Palmyra Museum og godt 10 procent af portrætterne *in situ* i gravene.

Fig. 4: Et hoved af et palmyrensk portræt, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1102 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Et tilsvarende billede ses i auktionshusene og gallerierne, hvor hovederne udgør knap 31 procent, mens torsoerne repræsenterer under 3 procent. Fordeling af hovederne og torsoerne i de forskellige samlinger viser, at det er netop ansigterne, som var vigtige for værdsættelsen af portrætterne. På den baggrund er en stor del af korpusset blevet beskadiget, og omkring 1/5 af korpusset er nu løse hoveder. De beskadigede portrætter udgør en udfordring for forskningen, idet de kun giver et delvist billede af deres originale udseende, hvilket eksempelvis besværliggør en datering af dem (Fig. 4–5).

Fig. 5: Palmyrensk portræt med to personer og indskrift i baggrunden, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1024 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Få portrætter fra de tidlige samlinger har registreret fundkontekst, da der dengang ikke var fokus på dette. Dertil kan informationer om fundstedet være gået tabt gennem tiden eller ønsket gemt, hvis de viser, at portrættet er erhvervet gennem illegale handlinger. Kun omkring 400 portrætter – ca. 20 procent af korpusset – er registreret med informationer om, hvilke grave de er fundet i. Disse findes næsten eksklusivt på museerne i Damaskus og Palmyra og *in situ* i de palmyrenske grave. Når portrætter rovgraves, mistes viden om deres fundsteder, som blandt andet kan fortælle om palmyrenernes familieforhold og gravtraditioner.

Den økonomiske vinding i handlen med oldsager har også medført produktionen af forfalskninger. Opdages forfalskningerne ikke, kan de snige sig ind i korpusset og derved påvirke forståelsen af portrættene og antikken. Det er ikke kun portrættene, som forfalskes, men også deres indskrifter. Da indskrifterne angiver portrættets navn og eventuel genealogi, gøres den antikke person bag portrættet mere nærværende. 30 palmyrenske portrætter anses for at have falske indskrifter og viser, at samlerne tilskriver værdi til indskrifterne.

Bevaring af de palmyrenske portrætter

I 2012 igangsatte professor Rubina Raja *Palmyra Portræt Projektet*, som blandt andet indsamler billeder og information om korpusset af palmyrenske portrætter i en online database. Dermed bliver portrættene – også de, som i løbet af borgerkrigen er blevet ødelagt eller forsvundet på det sorte marked – tilgængelige for forskningen og for interesserede i den palmyrenske kulturarv.

FAKTA

Louvre modtog som den første vestlige samling to palmyrenske portrætter i 1852.

Fra 1903–2016 er der registreret 204 portrætter gennem 224 salg og gensalg i auktions- og gallerikataloger.

De 204 portrætter udgør knap 10 procent af korpusset på ca. 2100 objekter med palmyrenske portrætter.

Ingen af de 204 portrætter har registreret fundkontekst

Til slut sendes en tak til professor Rubina Raja for adgang til *Palmyra Portræt Projektets* database, hvorfra datagrundlaget til statistikkerne i denne artikel stammer. Datagrundlaget til artiklen stammer fra foråret 2016. Statistikkerne er udregnet på baggrund af de ca. 2100 objekter med palmyrenske portrætter, som hver gengiver én til flere personer – således tælles en sarkofag med otte personer for ét portræt.

Forslag til videre læsning

Ingholt, H. 1928. *Studier over Palmyrensk Skulptur*. København: C.A. Reitzel.

Raja, R. 2013. Gravportrætterne i Palmyra: Mellem krig og kunstmarked. *SFINX* 36:4, 168–169.

Marlowe, E. 2013. *Shaky Ground: Contextt Connoisseurship and the History of Roman Art*. London: Bloomsbury, Debates in Archaeology.

Fig. 1: Den syriske ørkensteppe i april måned (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Palmyra: En storby på den syriske tørsteppe

Jørgen Christian Meyer, Universitetet i Bergen

I 1912 besøgte den tjekkiske orientalist og opdagelsesrejsende Alois Musil (1868–1944) Tadmor eller Palmyra, som den hed i antikken. På det tidspunkt lå bosættelsen klemmt sammen inden for Bel-helligdommens ydre mure og talte kun 350 husstande. Overraskende nok fortæller Musil, at befolkningen måtte importere byg og hvede fra det frugtbare østlige Syrien i bytte for salt fra saltsøen syd for oasen. Dette står i kontrast til Plinius den Ældres beskrivelse af det antikke Palmyra (*Natural History*, 5, 88):

Palmyra er berømt for sin beliggenhed, sin rige jord og sine herlige kilder, og byen med dens marker omsluttet hele vejen rundt af vidtstrakte områder med sandørken ... (Oversat af Jacob Isager.)

Ifølge Plinius kunne oasen med sine kilder og frugtbare jorde brødføde en stor befolkning, som måske talte mellem 50.000 til 100.000 mennesker. Der er dog al mulig grund til at stole på Musil, som gennem sine mange rejser i Mellemøsten havde fået et unikt kendskab til områdets natur og befolkning. Oasen med haver og marker kunne ikke producere nok føde til selv en mindre bosættelse. For en storby har det slet ikke været realistisk at basere sig på lange karavaner med korn fra det østlige Syrien. Som andre antikke byer uden adgang til havet og søtransport har den måttet leve af sit opland.

Den syriske tørsteppe

Palmyra er ikke omgivet af sandørken, som Plinius påstår det, selvom landskabet godt kan

give dette indtryk i de hede sommer måneder. Den ligger på en gigantisk tørsteppe. I det nordlige område er der flere bjergkæder, der indtil midten af forrige århundrede var delvis dækket af spredte træer, hvor de fleste nu er hugget ned i jagten på trækul. I år med rigelig vinterregn er det her muligt at dyrke byg, som kræver op mod 200 millimeter nedbør. Mod syd regner det mindre, men om vinteren og foråret er steppen dækket af grønt græs (Fig. 1), som tiltrækker beduiner med store flokke af får og geder.

Landsbyer og landbrug nord for Palmyra

Fra tidligere kendte man til enkelte spredte landsbyer i det nordlige område. Man så dem som centre for fåredrift eller hesteavl, men de syrisk-norske feltundersøgelser (2007–2011) har påvist et tæt mønster af bosættelser, som vidner om en langt mere intensiv udnyttelse af området (Fig. 2). Nogle steder er der tale om landsbyer, der er spredt med 4–5 kilometers afstand; andre steder mere isolerede gårde ca. 500–1000 meter fra hinanden. En lokal

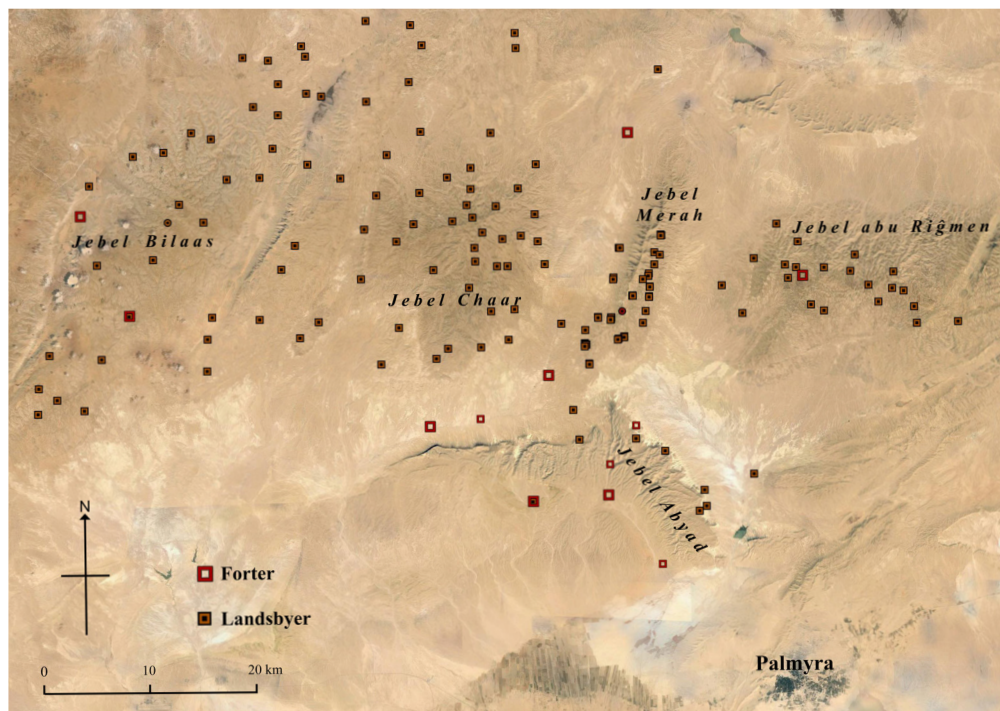

Fig. 2: Landsbyer og forter nord for Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 3: En lille wadi vest for Palmyra efter et kort regnskyl (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

skattetarif fra Palmyra sagde, at fødevarer bragt til og fra landsbyerne var fritaget for skat, men desværre ikke hvilke produkter der var tale om. Pollenanalyser fra én lokalitet viser imidlertid, at byg var én af afgrøderne. Intet tyder på, at klimaet har været fugtigere i antikken, men hvordan hindrede man så, at avlingen gik tabt i år med utilstrækkelig regn – og det har sikkert været de fleste?

Løsningen er en helt anden type landbrug end den, vi kender i vores del af verden. Når det regner på tørsteppen, kommer det ofte som korte intense regnskyl, der får wadierne, de udtørrede flodlejer, til at svulme voldsomt op og føre store mængder af materiale med sig

(Fig. 3). Gennem et system af lange “fangarme” og kanaler (Fig. 4) kan noget af dette vand føres ned i cisterner – det man kalder vandhøstning – eller holdes tilbage ved mindre dæmninger. Herfra ledes det så til haver og marker som supplement til nedbøren. En anden teknik er at bygge en serie af lave mure af store grove sten hen over wadierne, der bremser vandstrømmen op (Fig. 5). Derved aflejres der fugtig, frugtbar jord mellem murene klar til såning. Denne type landbrug er ikke så sårbar over for svingninger i regnmængden, fordi vandet koncentrerer, hvor man skal bruge det; dog kræver det store investeringer i konstruktion og vedligehold af cisterner, kanaler og mindre dæmninger.

Gårdene bestod af en stor central gårdsplads med tilstødende rum (Fig. 6), og der var knyttet små helligdomme til dem, hvor man blandt andet dyrkede Ba'alshamin, guddommen for regn og frugtbarhed, arabiske og lokale guddomme. Indskrifter herfra er kun på aramæisk, og landsbyerne har tilhørt en anden social sfære end det officielle Palmyra, hvor indskrifter var tosprogede på aramæisk og græsk.

Nomader og fastboende: Konflikt eller sameksistens?

Der er også fundet talrige graffiti, hvoraf nogle overraskende nok er skrevet på safaitisk, som blev talt af nomadiske grupper i det sydlige Syrien og nordlige Jordan, der udnyttede tørsteppen i det østlige Jordan og vestlige Irak i vinterperioden. I den hede sommerperiode er de fleste vendt tilbage til deres kerneområde,

Fig. 4: Cisterne med fangarm hugget ned i klippen (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 5: Mur på tværs af wadi i Jebel Merah (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

men nogle er trukket nordover til det køligere bjergområde nord for Palmyra, hvilket er nævnt i enkelte safaitiske graffiti fra Jordan og det sydlige Syrien selv. Den lokale skattetarif fra Palmyra siger desuden, at dyr, der bringes ind i palmyrensk territorium udefra, skal pålægges en græsningsafgift, og at skatteforpagterne kan mærke dyrene – sikkert for at kontrollere, hvem der havde betalt, og for at adskille dem fra palmyrenernes egne flokke.

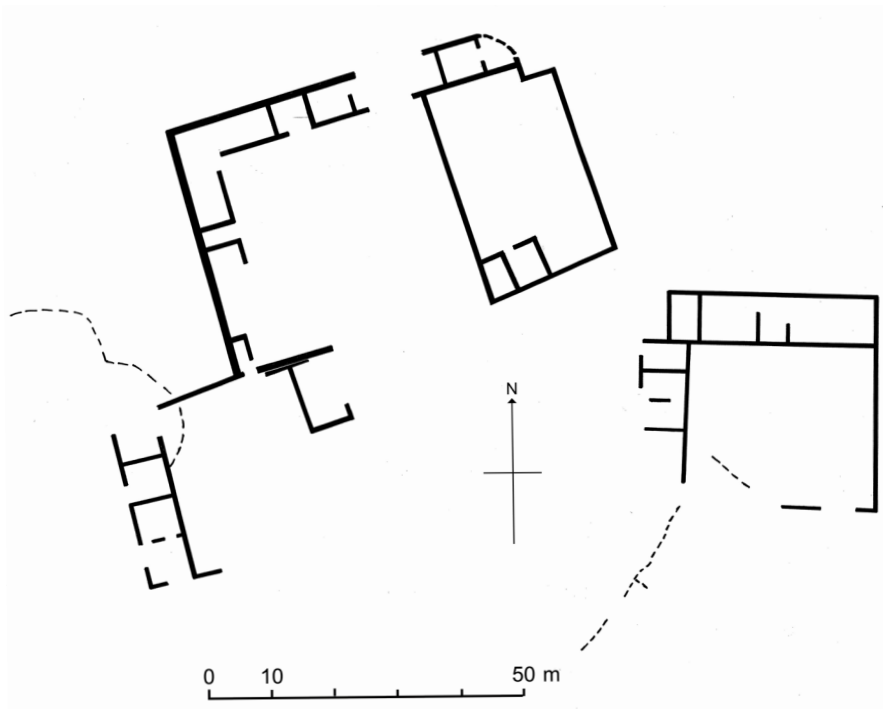

Fig. 6: Bygninger i landsby nordvest for Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 7: Lille fort ved korsvej i Jebel Abyad (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Hvorledes har man så undgået konflikter mellem fastboende og nomader? Normalt er nomaderne først ankommet efter høsten i begyndelsen af maj, når solen havde svedet græsset af på tørsteppen. De afhøstede marker har været gode græsningsområder, og dyrene har bidraget til at gøde markerne. Landbrug og dyrehold har således eksisteret i symbiose med hinanden. I år med mindre regn på den sydlige tørsteppe kan dette mønster være blevet forrykket, og dyrene har udgjort en trussel mod det modnende korn. Presset på områder med saftigt græs og tilgang til vand fra cisterner, brønde og kilder har også været større, og det kan have skabt gnidninger mellem de forskellige nomadiske grupper. Får – og specielt geder – kan desuden påføre haver store skader, hvis de kommer ud af kontrol. Sameksistensen forudsætter en form for konfliktløsning og kontrol med de udefrakommende nomader. I det nordlige område ganske tæt på Palmyra finder vi en række større og mindre militære forter, hvor der var stationeret små militære enheder (Fig. 7). Ingen af dem var solide nok til at modstå en trussel fra ydre fjender, men de kontrollerede territoriet, kommunikationslinjer og vigtige vandressourcer. Forterne kan også have været centre for skatteindkrævning – ikke bare i forbindelse med græsningsrettigheder, som må have været en kompliceret affære – men

også med hensyn til vandressourcer, hvilket er nævnt mere generelt i skattetariffen.

Nomaderne overtager oplandet

Landsbyerne fortsatte også, efter Palmyra mistede sin selvstændige stilling med Zenobias fald, hvor byen blev omgjort til et militært støttepunkt på den østlige romerske grænse, og helt op i Umayyadernes dynasti til midten af 700-tallet. Herefter blev de langsomt forladt. Det rejser det spørgsmål, hvorfor man ikke i osmannisk tid bibeholdt nogle landsbyer i stedet for at måtte importere korn fra den østlige del af Syrien? Dette skyldes nok, at sameksistensen mellem nomader og landsbyer forudsatte en form for overordnet kontrol med området, som osmannerne aldrig var i stand til at udøve. Tørsteppen blev nu domineret af nomadiske stammer, som helt op til i dag har vedligeholdt mange af de gamle cisterner og vandhøstningsanlæg til eget brug – ikke til landbrug, men til vanding af deres får og geder.

Forslag til videre læsning

Meyer, J.C. 2013. City and hinterland: Villages and estates north of Palmyra. *New perspectives. Studia Palmyrenskie* 12, 265–282.

Meyer, J.C. 2016. Palmyrena: Settlements, forts and nomadic networks. I Kropp, A. & R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 88–104.

Musil, A. 1928 (Genoptrykt 1978). *Palmyrena: A Topographical Itinerary*. New York: American Geographical Society.

Schlumberger, D. 1951. *La Palmyrène du nord-ouest: Villages et lieux de culte de l'époque impériale. Recherches archéologiques sur la mise en valeur d'une région du désert par les Palmyréniens*. Paris: Paul Geuthner.

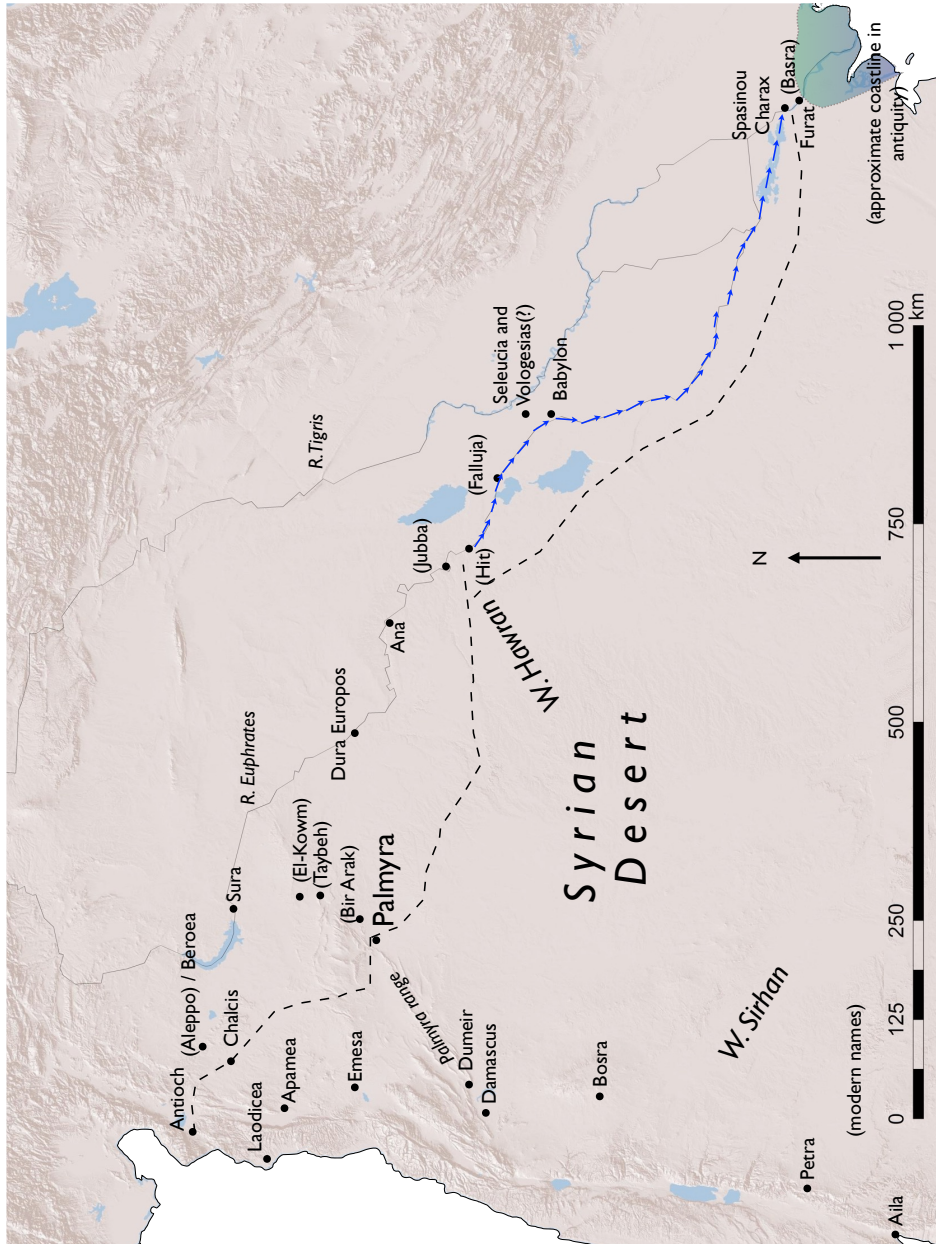

Fig. 2: Palmyrenske karavaneruter i Den syriske ørken. Eivind Heldaas Seland. Grunnlagskart (Copyright: ESRI 2014).

Palmyra i den antikke verdenshandelen

Eivind Heldaas Seland, Universitetet i Bergen

I 41 før vår tidsregning reiste den romerske hærføreren Marcus Antonius gjennom provinsene i Lilleasia og Syria. Her la han strenge skatter på alle byer og konger, som hadde støttet den tapende siden i borgerkrigene, som hadde fulgt mordet på Cæsar tre år tidligere. I det den romerske historikeren Appian (*Borgerkrigene* 5.9) beskriver som et anfall av ren grådighet, sendte han også kavaleriet sitt mot den syriske byen Palmyra. Påskuddet for angrepet var ikke illojalitet mot romerne, men at byen hadde holdt seg nøytral i krigene mellom romerne og deres rivaler i øst, parterne, fordi de hadde tjent seg rike på å frakte indiske varer fra Persia og selge dem i romernes land.

Antonius' soldater måtte vende tomhendt tilbake, fordi palmyrenerne hadde tatt med

seg rikdommene sine og satt kursen østover, da de fikk nyss om, at fienden var i anmarsj. Senere kom byen likevel under romersk styre, og i løpet av de neste tre århundrene vokste den til å bli blant de rikeste og viktigste i de østlige delene av Romerriket. I tredje kvartal av 200-tallet kunne Palmyras ledere etablere seg som *de facto* herskere over Midtøsten og til slutt gjøre krav på keiserverdigheten, riktignok uten suksess. Inntekter fra handel gjennom den syriske ørken og på Det Indiske Hav ser ut til å ha vært en viktig del av grunnlaget for denne bemerkelsesverdige urbane løpebanen.

Appians beskrivelse har ofte blitt sett på som anakronistisk, fordi den er skrevet ca. 200 år etter hendelsene, den beskriver, i en periode da palmyrensk handel med Parterriket

er veldokumentert gjennom ca. 30 såkalte karavaneinnskrifter, de fleste funnet på Agora i Palmyra. Det er imidlertid grunn til å tro, at han var godt informert om situasjonen i Palmyra også midt i det første århundre før vår tidsregning. Den eldste innskriften fra byens hovedtempel, det berømte Bel-tempelet, er fra 44 før vår tidsregning, tre år før romernes angrep. Ved hjelp av georadar har tyske, østerrikske og syriske arkeologer avdekket omrisset av et gatenett fra denne tiden i området vestnordvest for tempelet, og geografen Strabon forteller, at nomader

i områdene mellom Syria og Irak nettopp i denne perioden begynte å organisere karavaner gjennom ørkenen, som gjorde det mulig for handelsfolk å unngå de gamle handelsrutene gjennom Eufratdalen, hvor tallrike lokale herskere krevde skatt av gjennomreisende (*Geografien* 16.1.27). Antagelig bunner Strabons og Appians beskrivelser i det mulighetsrommet, som åpnet seg for palmyrenerne akkurat i denne perioden, for det var ikke noe naturgitt ved Palmyras handel. Det lå mange byer langs grensene mellom partiske og romerske områder, og handel mellom Middelhavet og

Fig. 1: Monumentbase fra Palmyra, ca. 236 etter vår tidsregning. Mann med skip på høyre side og kamel på venstre (bare føttene og seletøyet til dyret er bevart) (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

landene rundt Det Indiske Hav kunne også foregå ved hjelp av skip på Rødehavet, noe som i utgangspunktet burde vært mer effektivt. At den palmyrenske suksessen i verdenshandelen også bunnet i innbyggernes eget initiativ støttes også av, at byen aldri fikk noe mer enn regional betydning etter at keiser Aurelian plyndret den i 273 etter vår tidsregning i kjølvannet av Zenobias mislykkede opprør.

Karavaner

I sin best dokumenterte periode, på 100- og 200-tallet etter vår tidsregning, organiserte palmyrenerne hver høst karavaner mellom hjembyen og byer i det sentrale og sørlige Mesopotamia. Med kameler krysset de ørkenen til byen Hit i Irak. Der ble varene lastet om på flåter, som brakte dem nedover Eufrat. Fra havner i Den Persiske Gulf ble varene sendt videre til India og Arabia. Kamelene ble så sendt på vinterbeiteidet, som i dager grenseområdene mellom Irak, Saudi Arabia og Kuwait. Tidlig på året kom skipene tilbake. Kamelene var allerede i nærheten, og karavanene kunne sette kursen tilbake mot Palmyra, i god tid før sommertørken ville gjøre reisen gjennom ørkenen vanskelig. På denne måten var karavanehandel og kamelhold næringsveier, som utfylte hverandre. Over tid utvidet palmyrenerne virksomheten sin og

opererte fra dagens Pakistan i øst, til Jemen i sør og Roma i vest. På Rødehavet og i Den Persiske Gulf seilte skip eid av palmyrenske redere med palmyrenske kjøpmenn om bord. De handlet blant annet med silke, bomull, edelstener, perler, krydder, røkelse og vin. I viktige handelssentra i Egypt, Mesopotamia og Italia fantes permanente palmyrenske bosetninger. Disse sørget for å etablere tillit og kontakt mellom handelspartnere i en verden, der informasjon ikke kunne bevege seg raskere enn mennesker, og uten moderne institusjoner, som kunne overføre penger eller garantere for liv og eiendom. I nærområdet organiserte palmyrenerne årlige handelskaravaner mellom hjembyen og steder i det sentrale og sørlige Mesopotamia.

Natur og kultur

Hvordan tok så kjøpmenn fra ørkenbyen skrittet ut i den antikke verdenshandelen? Den ene delen av svaret ligger antagelig i Palmyras beliggenhet og opprinnelse. Palmyra er en oase i den nordlige delen av den syriske ørken. Det regner hver vinter i dette området, bare ikke tilstrekkelig til at det er mulig å dyrke korn der. Ørkenen består av flere nedslagsfelt, hvor alt regn, som faller, drenerer mot det laveste punktet, enten som overflatevann eller gjennom naturlige kanaler

i grunnfjellet. Palmyra ligger ved det laveste punktet i det største av disse nedslagsfeltene. Dette har ikke bare skapt vannkildene, som har gitt grunnlag for selve bosetningen, men har også gitt opphav til tallrike brønner og kilder i nærheten av Palmyra. Disse har vært grunnlag for utstrakt fåre- og geitehold drevet av folk, som har bodd i byen eller landsbyene rundt deler av året og fulgt flokkene på beite i andre perioder. Sør for Palmyra er det dårligere tilgang på vann, fordi terrenget faller slakt mot Eufratdalen. Dette området har vært brukt som vinterbeite av kamelnomader, som har oppsøkt brønnene og kildene nær Palmyra i de tørre sommermånedene.

Palmyra har vært bosatt siden yngre steinalder, men noen egentlig urbanisering er det ikke tale om før i de siste århundrene før starten av vår tidsregning. Forskere som Michał Gawlikowski, Jean-Baptiste Yon og Michael Sommer mener, at årsakene til at oasen på denne tiden utviklet seg til en by er å søke i, at nomadene som levde i området gradvis ble bofaste, blant annet fordi de begynte å drive med handel. De fortsatte imidlertid også å holde får, geiter og kameler, og de opprettholdt i alle fall i noen grad sin gamle stammeidentitet basert på en opplevelse av å høre til fellesskap basert på avstamning. Dette betyr, at mens deler av befolkningen i Palmyra

oppholdt seg i byen fulgte andre flokkene store deler av året. Slik fikk de kunnskap om ørkenen, ekspertise i logistikk og tilgang på lastedyr, som kunne brukes i fjernhandelen. Sosiale og kulturelle bånd til ørkenbefolkningen gjorde dessuten antagelig, at behovet for vakthold og beskyttelse ble mindre, enn det hadde vært, dersom romerske eller partiske kjøpmenn selv hadde forsøkt seg på den månedlange reisen gjennom ørkenen.

Natur- og næringsgrunnlag hadde altså sosiale konsekvenser, og den andre delen av nøkkelen til Palmyras suksess ligger i palmyrenernes evne til å holde på sin egen identitet, samtidig som de klarte å knytte an til sosiale nettverk i områdene, de handlet i. Det palmyrenske nettverket var basert på delte sosiale bånd. Palmyrenerne snakket samme språk. De fleste av dem dyrket de samme gudene, de tilhørte gruppen av stammer, som utgjorde den palmyrenske staten, og de deltok i statens styre gjennom råd og folkeforsamling. Så vidt vi vet var den normale måten å bli palmyrener på å bli født inn i fellesskapet. Palmyrenerne kunne uten videre kjenne igjen andre medlemmer av det fellesskapet, og det var tydelig avgrenset i forhold til andre grupper. På denne måten utgjorde palmyrenerne en distinkt etnisk gruppe. Dette fremmet tillit innad. Dersom

en palmyrener på handelsreise til Roma eller Mesopotamia opptrådte uredelig i forhold til en landsmann, måtte han frykte, at det fikk følger for hans stilling også hjemme. Samtidig var Palmyra en del av Romerriket, og palmyrenerne behersket også gresk, som ble talt i de østlige delene av riket. Deres eget palmyrenske språk var en variant av arameisk, som var utbredt over store deler av Midtøsten, og som blant annet gjorde det enkelt å operere i Mesopotamia. De dyrket tilsynelatende uten betenkeligheter også andre guder enn sine egne, og de gjorde tjeneste både i den romerske

hæren og i administrasjon i Parterriket. På den måten knyttet de seg også til andre nettverk, noe som gjorde det mulig for dem å drive handel trygt og effektivt. Om dette var bevisst politikk fra palmyrensk side eller bare en bieffekt av en kulturell fleksibilitet og åpenhet er vanskelig å si, men det er interessant, at i de tre innskriftene, vi har, som er forfattet av eller nevner palmyrenere i Sør-Arabia, så er samtlige knyttet til deltagelse i religiøs kult, hvor palmyrenere på denne måten knytter an til lokale nettverk.

Fig. 3: Karavaneinnskrift fra Agora i Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fra ørkenen til havet

Ved første øyekast virker det paradoksalt, at ørkenfolkene fra Palmyra skulle gjøre sjømenn av seg og gå inn i handelen i Den Persiske Gulf og på Rødehavet, men ved nærmere ettertanke var de to aktivitetene nært beslektet. Det greske ordet for karavane, som brukes i innskriftene fra Palmyra, er *synodia*, som rett og slett betyr “en reise sammen med andre”. Karavanene var grupper av kjøpmenn, som hver stod ansvarlig for egen handel og eiendom, men som formet et fellesskap under en karavaneleder, kjent fra innskriftene som *synodiark*. Basert på etnografiske paralleller fra karavaner i senere perioder og det, vi vet om, hvordan organisasjoner fungerte i den antikke verden, var *synodiark*en antagelig en respektert og erfaren kjøpmann, som ble valgt av medlemmene for reisens varighet. Underveis var han ansvarlig for veivalg, sikkerhet og kontakt med myndigheter og nomader samt for å holde orden og løse konflikter innad i karavanen. Innskriftene fra Palmyra er imidlertid satt opp til ære for personer fra byen, som har hjulpet karavanen på ulike, ofte uspesifiserte vis. Ernest Will har argumentert overbevisende for, at personene, som æres i innskriftene, var medlemmer av den palmyrenske eliten, som ved hjelp av sin rikdom og posisjon har kunnet stille vakter og

lastedyr til rådighet, og som sikkert nok også har investert i kjøpmennenes handel. Parallellen til det, vi vet om sjøhandel i antikken, er slående. Det var vanlig, at ulike kjøpmenn leide plass på et skip fra en skipseier, som ikke nødvendigvis selv fulgte med på reisen, og handelsreisen var ofte finansiert gjennom lån fra rikfolk. Slik kunne palmyrenerne ta organisasjonsmodellen fra karavanen med ut på havet og bevare tilliten mellom deltagerne, fordi de forble innenfor det palmyrenske nettverket.

Slutten

Den palmyrenske modellen fungerte effektivt i 300 år, men den viste seg også å være sårbar. Antagelig var styrken i nettverket, de sterke og gjensidige sosiale båndene, som knyttet medlemmene sammen, også dets største svakhet. Da Palmyra ble plyndret og besatt av romerne i 273, har det fortsatt vært palmyrener i virksomhet utenfor byen, og store deler av befolkningen må ha overlevd krigshandlingene. Romernes angrep fjernet imidlertid kjernen i nettverket. Hvis folk fra Palmyra fortsatte med handel, gjorde de det nå på linje med andre lokale kjøpmenn i områdene, hvor de opererte, uten å identifisere seg som palmyrener lenger. Den siste daterte arameiske innskriften fra Palmyra er fra 280, noe som tyder på, at

båndene til nomadebefolkningen på steppene sør for Palmyra også ble kuttet. Neste kilde, vi har til handel mellom Romerriket og områdene i øst, er fra 299. Da slås det fast i en traktat mellom romerne og sasanidene (nyperserne), at all kontakt mellom rikene skal foregå i byen Nisibis (Nusaybin) på dagens grense mellom Tyrkia og Syria.

Forslag til videre lesning

Will, E. 1957. *Marchands et chefs de caravanes à Palmyre*. *Syria* 34, 262–277.

Sommer, M. 2005. *Roms Orientalische Steppengrenze: Palmyra, Edessa, Dura-Europos, Hatra: Eine Kulturgeschichte Von Pompeius Bis Diocletian*. Stuttgart: Franz Steiner.

Young, G.K. 2001. *Rome's Eastern Trade: International Commerce and Imperial Policy, 31 Bc – Ad 305*. London: Routledge.

Fig. 1: Loculus-relief med kvindebuste, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, B8905 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 419).

Kvinder i Palmyra

Signe Krag, Aarhus Universitet

I år 1996 udkom artiklen “Kvinder i Palmyra” af Gunhild Ploug i tidsskriftet SFINX, som gennemgik fremstillingen af kvinder og deres liv i Palmyra. En del er sket de seneste 21 år inden for forskningen i Palmyra; dette gælder dog ikke palmyrenske kvinder, som har modtaget meget lidt opmærksomhed. Denne artikel vil fremhæve nogle af de centrale aspekter i vores viden omkring kvinder i Palmyra baseret på forfatterens afhandling om kvinder i Palmyra udarbejdet i *Palmyra Portræt Projektet*.

Det mest omfattende kildemateriale fra Palmyra er epigrafik, arkitektur samt skulptur. Heraf stammer langt størstedelen af materialet fra gravpladserne i Palmyra, hvor store gravbygninger blev opført. Vi kender i dag til over 300 bygninger. Disse blev udformet

enten som gravtårne, store tempelgrave eller underjordiske gravanlæg – også kaldet hypogæer. Bygningerne var familieejede, og indskrifter på gavlene beskrev grundlæggere af gravene samt bygningernes formål; det var steder, hvor familier i evighed kunne være forenet – generation efter generation. Dog ses det hyppigt fra slutningen af det 2. århundrede og i det 3. århundrede efter vor tidsregning, at sektioner af disse bygninger kunne frasælges til andre familier. I gravene blev de afdøde primært placeret i aflange skakter – kaldet *loculi*, men også i store sarkofager. Når kroppen var placeret i skakten, blev denne forseglet med en stenplade, der bar et portræt af afdøde. Begyndelsen på denne skik med at portrættere den afdøde kan spores tilbage til slutningen af det 1. århundrede før vor tidsregning –

nogenlunde samtidig med udbredelsen af gravbygninger. Der forefindes en stor variation i gravportrætterne, som blandt andet består af buster udhugget på stenplader, *loculus*-relieffer, helfigurer udhugget på steler, relieffer med banketscener, hvilke forseglede grave på samme måde som *loculus*-relieffer, sarkofager, fritstående skulptur samt vægmalerier. Der var altså et stort udvalg i repræsentationsformer; dog er *loculus*-relieffer, steler, banketrelieffer og sarkofager hyppigst forekommende. Ved fritstående skulptur og vægmalerier samt nogle få mindre dekorative relieffer var der tale om en sekundær fremstilling, som ikke var forbundet direkte til graven. Der er altså tale om en høj grad af selvscenesættelse og selvrepræsentation i disse grave, og netop i dette forum fandt palmyrenske kvinder en betydningsfuld rolle.

Portrætter af palmyrenske kvinder

Kvinder optræder i omkring 40 procent af portrætskulpturen fra gravene, som afbilder voksne palmyrenere (Fig. 1). Det vil sige, at kvinder besad en signifikant rolle, som sjældent finder paralleller i andre områder af det romerske rige. Kvinder indgår i højere grad i gruppekonstellationer end mænd; dog forefindes både mænd og kvinder oftest

afbildet alene i gravene. Det fremgår derfor af det arkæologiske materiale, at dette var den foretrukne måde at blive repræsenteret på i Palmyra, hvormed der kom mere

Fig. 2: Stele med kvinde, Musée du Grenoble, MG 1583
(Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 1074).

fokus på individet. Måden, hvorpå kvinder er afbildet, er meget ens på tværs af de forskellige portrættyper. Allerede i de tidligste portrætter ses kvinder afbildet på en måde, som fortsætter, helt frem til produktionen af portrætterne ophører i det sene 3. århundrede efter vor tidsregning. Kvinderne bærer tunika, kappe og et slør (Fig. 2). Draperiet er som oftest udført med mange variationer, og især sløret finder adskillige udformninger i løbet af de ca. tre århundreder, portrætterne produceredes. Sløret synes at spille en helt central rolle i fremstillingen af kvinder.

I de tidlige portrætter – indtil anden halvdel af det 2. århundrede efter vor tidsregning – holder kvinderne ofte en håndten i venstre hånd. Herefter forsvinder den fra portrætterne, og i stedet holder kvinder nu en flig af sløret. Håndtenen er ofte blevet forstået som et symbol på kvinders hjemlige gøremål, men hvis man tager i betragtning, at en stor tekstilproduktion fandt sted i Mellemøsten og i Palmyra også i denne periode, kan det til dels også forstås som kvinders deltagelse i tekstilindustrien og ikke kun som et symbol på én af deres praktiske funktioner i hjemmet. At håndtenen bliver udskiftet med sløret skal forstås i forhold til det vigtige identitetsaspekt, sløret var med til at fremhæve; at de var frie

kvinder i Palmyra. Dette er især tydeligt, da slavinder i Palmyra aldrig bærer slør, og det ses heller ikke båret af yngre børn.

Kvinder bærer hyppigst et tørklæde, hvoraf man kan se et tyndt bånd, som løber over panden, men ellers er tørklædet dækket af sløret og af en turban. Sammen med en broche, som kvinder ligeledes hyppigt bærer på deres kappe, finder det dekorerede bånd adskillige variationer i hele produktionsperioden og må siges at spille en helt central rolle i portrætterne. Der findes ikke lignende tilfælde af brugen af bånd og broche uden for Palmyra, og de står derfor også som stærke markører for den palmyrenske identitet – her tilkendegivet i kvindeportrætter. Kvinderne bærer generelt mange smykker på portrætterne, men i det 3. århundrede efter vor tidsregning bliver smykker en dominerende faktor i portrætterne. Dette kan til dels tilskrives den stigende rigdom i samfundet og til dels et ændret ønske om repræsentation. Ligeledes løfter kvinder oftest deres højre eller senere venstre hånd til skulder- eller halshøjde – en gestus, som kun kvinder udfører i Palmyra. Derved bliver denne gestus en markør for det kvindelige køn. Der er altså mange elementer i portrætterne, som kun forbindes med palmyrenske kvinder og det kvindelige køn.

Kvinder i gruppekonstellationer

Når kvinder indgår i gruppekonstellationer, er det enten i banketscener afbildet på sarkofaglåg og i mindre relieffer eller i steler, *loculus*-relieffer og vægmalerier (Fig. 3). Her ses de afbildet med én til tre andre individer, som kan være ægtemænd, søskende, yngre og voksne børn, forældre og andre familiemedlemmer. I disse portrættyper forekommer kvinder hyppigst med deres yngre børn, hvormed kvindens rolle som moder understreges. Ofte kan det observeres, hvordan både voksne børn og yngre børn rører ved eller bliver holdt eller berørt af deres mødre, hvilket udgør et mere

affektbetonet aspekt i portrætreliefferne (Fig. 4). Dertil kan kvinder ses afbildet i en sørgende gestus sammen med deres voksne børn; denne konstellation findes dog ikke med yngre børn. Her bærer kvinden kun et tilbagetrukket klæde, som helt eller delvist blotter hendes bryst. Tillige kan der forekomme rifter på bryst og arme tilføjet af kvinderne selv. Disse kvinder er sørgende mødre – en gestus, der ikke findes afbildet ofte i Palmyra. Dette giver en indikation af, hvor betydningsfuld en rolle kvinder besad, når begravelsesritualer skulle afholdes for deres afdøde familiemedlemmer – især deres børn (Fig. 5). Rollen som moder

Fig. 3: Banktrelief med kvinde og mand, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1159–1160 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 4: Kvinde med to børn, Arthur M. Sackler Museum, Harvard University, 1908.3 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 374).

har været central. Dette fremhæves yderligere i de store banketscener med kvinden siddende i en stol eller på puder ved siden af en liggende mand. Denne konstellation repræsenterer ofte en mand og hans kone (et ægtepar), og deres børn var ofte afbildet i baggrunden eller på sarkofagboksen. Dog kan det tilføjes, at de tidlige sarkofaglåg ofte viser kvinder afbildet fysisk mindre end de liggende mænd, og gennem hele perioden, hvor sarkofagerne benyttes, bliver kvinder primært afbildet siddende for fødderne af den liggende mand, omend kvinder vokser i størrelse. Kun i det 3. århundrede efter vor tidsregning forefindes enkelte kvinder, som enten ligger alene i nogle små dekorative relieffer eller på sarkofaglåg – i et enkelt tilfælde sammen med en mand. Det blev altså muligt for nogle kvinder at blive afbildet i en positur, der tidligere kun var forbeholdt mænd.

Ydermere er der adskillige indskrifter og enkelte religiøse altre samt æresstatuer, der bevidner kvinders tilstedeværelse i de offentlige rum – om end denne var langt mindre end i gravene. Kvinder kunne opstille æresskulpturer, og æresstatuer kunne ligeledes dedikeres til dem. Endvidere kunne kvinderne bidrage økonomisk til opførelsen af bygninger i byen og også udføre religiøse dedikationer samt være modtagere for disse. Et sted, hvor kvinder dog

især havde indflydelse, var i køb, salg og arv af gravbygninger eller sektioner af disse. Desuden er kvinder afbildet i religiøse relieffer, hvor de deltager i religiøse ofringshandlinger. Det vil sige, at kvinder i Palmyra deltog aktivt i sådanne handlinger – dog aldrig i selve udførelsen af den rituelle ofring. Dette er et sjældent bevis for kvinders deltagelse i religion i Palmyra, da ingen præstinder er fundet her.

Dronning Zenobia

En palmyrensk kvinde, som virkelig opnåede en indflydelsesrig rolle, var dronning Zenobia. Hun overtog magten i Palmyra sammen med sin unge søn Wahballat efter sin mand Odainaths død i år 267/268 efter vor tidsregning; det siges, at hun stod bag hans død. Herefter påbegyndte hun en udvidelse af det palmyrenske territorie mod Lilleasien og Egypten. Zenobia findes afbildet på mønter, hvor hun kaldes Septimia Zenobia Augusta eller Septimia Zenobia Sebaste (dronning). Hendes portræt efterligner Salonina, som var gift med kejser Gallienus (259–268 efter vor tidsregning). Både via portrættypen og tilnavnet Augusta påtog Zenobia sig altså træk fra den romerske kejserfamilie og søgte herigennem at legitimere sig selv og rettighederne til det rige, hun havde skabt. Hendes bedrifter

resulterede dog i kejser Aurelians (270–275 efter vor tidsregning) ødelæggelse af Palmyra i 273 efter vor tidsregning, da ekspansionen af

det palmyrenske territorie blev drevet for vidt af Zenobia. Det er også her, de materielle levn fra byen aftager, og det er derfor ikke muligt at

Fig. 5: Sørgende mor og søn fremstillet som en præst (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 252).

sige meget mere om palmyrenerne efter denne begivenhed.

Forslag til videre læsning

Ploug, G. 1996. Kvinder i Palmyra. *SFINX* 2, 60–65.

Heyn, M.K. 2010. Gestures and identity in the funerary art of Palmyra. *American Journal of Archaeology* 114:4, 631–661.

Krag, S. 2016. Females in group portraits in Palmyra. I Kropp, A. & R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 180–193.

Den såkaldte Triumfbue i Palmyra (2010) var en port, der forbandt området omkring Bel-helligdommen med Palmyras hovedgade. Det var oprindeligt et tredelt monument med en hovedgennemgang og to sidegennemgange. Triumfbuen er det monument, der er afbildet på Gavin Hamiltons maleri fra 1758 af opdagelsen af Palmyra af Dawkins og Wood i 1751 (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 1: Alter med et barn og en kvinde, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1080 (Foto: Ana Cecilia Gonzales; Copyright: Ny Carlsberg Glyptotek).

Børneportrætter fra Palmyra

Sara Ringsborg, Aarhus Universitet

De palmyrenske grave har budt på mange skatte. Disse består blandt andet af enestående gravportrætter formet ud af den lokale palmyrenske kalksten. De mere end 3000 gravportrætter, som vi kender til i dag, giver et indblik i de palmyrenske traditioner og rammer, som gravsfæren dikterede fra 1. århundrede før vor tidsregning til 3. århundrede efter vor tidsregning.

Kvinder og mænd blev portrætteret, men også børn blev forevigt ved at få deres eget portræt eller ved at blive portrætteret sammen med familiemedlemmer. Familien var den mest betydningsfulde sociale enhed i det antikke palmyrenske samfund. Derfor må børnene også have spillet en stor rolle. Denne gruppe af portrætter er hidtil kun refereret til sporadisk i

litteraturen. Ca. 7 procent af gravportrætterne fra Palmyra afbilder et barn; det står derfor klart, at denne gruppe ikke bør overses eller negligeres.

Børn i Palmyra

Vores primære kilde til viden om børn i antikkens Palmyra er gravportrætterne og deres indskrifter. Indskrifterne fortæller typisk, hvem der er afbildet, men derudover kan der være referencer til så mange som fem generationer. Fokus er primært på den mandlige afstamning, og børnene er kun nævnt i indskriften på under halvdelen af de fremstillinger, hvori de indgår. Ingen skriftlige kilder forsyner os med oplysninger om opvækst, vilkår eller børns roller i det palmyrenske samfund. Til gengæld har vi

flere religiøse dedikationer, hvor børn er nævnt i indskrifterne. Kun to religiøse dedikationer viser dog et barn afbildet. Det ene befinder sig på Ny Carlsberg Glyptotek i København; en kvinde står i baggrunden med oprakte arme og hænder, og foran hende står et barn i samme positur (Fig. 1). Indskriften fortæller, at kvinden dedikerede altret som tak for sin søns liv. Et votivrelief, som i dag befinder sig på Palmyra Museum, viser også en dreng stående med oprakte arme og hænder, mens hans far foretager en libation, dvs. et drikoffer, på et alter. Disse eksempler kan være en indikation på, at børn kunne være involveret i religiøse handlinger i Palmyra. Desværre mangler vi de skriftlige kilder og tilstrækkelige beviser i ikonografien til at bekræfte dette. Familien – og dermed også børn – var en vigtig komponent i det palmyrenske samfund.

Kendetegn

Børnene er først og fremmest portrætteret i mindre størrelse end de voksne, de eventuelt er afbildet sammen med. De bærer en tunika, der er enten lang eller kort, som ligeledes kan være med enten korte eller lange ærmer. Tunikaen er ofte båret med et bælte om livet, som skaber en fold. Drengene kan bære tøj i parthisk stil, som består af en rigt dekoreret tunika, bukser

og til tider 'overbukser', som ligner benvarmere. Drengene kan også sommetider være afbildet med en hat, som sidder tæt om hovedet. Modsat portrætter af voksne mænd og kvinder, bærer børn kun af og til en himation, som er en slags kappe. Børn er altid portrætteret med kort hår, og i få tilfælde er håret ikke synligt. Dette kan være en indikation på, at det har været malet på, men det ved vi ikke med sikkerhed. Det kan være vanskeligt at adskille piger og drenge, når indskriften ikke oplyser navn eller køn. Begge køn bærer samme type tøj, har en kort frisure, og begge køn kan bære smykker. Smykkerne består primært af øreringe, armbånd og halskæder. Børnene adskiller sig fra de voksne ved ikke at bære brochen, som ellers er et vigtigt element – især på kvindeportrætterne.

Derudover er børn ofte afbildet med attributter; de hyppigst brugte attributter er en fugl og en klase vindruer. Børnene holder disse attributter i hænderne foran brystet eller ned langs siden af kroppen. Disse attributter findes i meget få tilfælde i voksenportrætter. Vi ved ikke med sikkerhed, hvorfor netop disse attributter næsten udelukkende tilskrives børn og ikke voksne.

Fig. 2: Loculusrelief med et barn og en kvinde, Archaeological Museum, Istanbul, IN 3741/ 192 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet).

Fig. 3: Loculusrelief med to børn og en mand, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 2763 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Konstellationer

Børn er repræsenteret på de fleste portrættyper, der gør sig gældende i de palmyrenske grave: *loculus*-relieffer, sarkofager og få vægmalerier og banketrelieffer. *Loculus*-reliefferne er den type, hvorpå børn oftest er portrætteret. Disse rektangulære plader blev brugt til at forsegle det rum, hvori den afdødes krop blev lagt. Derudover ses børn også portrætteret på de mægtige sarkofager – både på låget og på boksen. Der er ikke bevaret særligt mange vægmalerier fra de palmyrenske grave, og kun to vægmalerier viser afbildninger af børn sammen med en forælder. I gravsfæren blev børn som regel portrætteret sammen med andre familiemedlemmer. Næsten 85 procent af børneportrætterne indgår i gruppekonstellationer – typisk med en mor eller søskende. Fig. 2 viser den hyppigst anvendte konstellation med børn; her en kvinde fremstillet fra maven og op på et *loculus*-relief med en pige stående bag ved den ene skulder. Pigen har kort hår, bærer små perleøreringe og et armbånd omkring højre håndled. Hun bærer en tunika med korte ærmer og bælte. Desuden holder hun en fugl ind foran kroppen med den venstre hånd og en klase druer med den højre hånd. Indskriften afslører ikke altid relationen mellem de afbildede personer. I denne type konstellation formodes det ofte at være en

forælder, med mindre andet er angivet. Denne konstellation forekommer også med mandlige portrætter – formodentlig faderen, som i to tilfælde er afbildet som en præst. Der findes ligeledes eksempler på, at der står et barn over hver skulder af den voksne (Fig. 3). Få eksempler viser derimod to søskende i denne konstellation, hvoraf den ene er voksen og den anden er afbildet som et barn. Børn blev som oftest portrætteret med kvinder, som understreger det tætte bånd mellem moder og barn. Flere *loculus*-relieffer viser en kvinde, der bærer et barn på sin venstre arm. Fig. 4 viser et eksempel med en siddende dreng. Han har kort hår og bærer tøj i parthisk stil. Tunikaen er dekoreret med et bånd af perler langs halsudskæringen, langs tunikaens nederste kant og centralt ned ad buksebenene. Den nederste del af venstre ærme er dekoreret med diagonale fordybninger. Fire relieffer viser en variation af denne konstellation, hvor moderen blotter sit venstre bryst, mens barnets hænder hviler på brystet. Dette kan være en indikation på amning, men børnene er dog ikke afbildet i selve handlingen, da deres ansigter ikke vender ind mod brystet. Denne type konstellation fremhæver kvindens udførelse og opfyldelse af den vigtige moderlige pligt. Sarkofagen rummer og afbilder ofte mange personer – altså en hel familie med mor, far og børn. Dette er ikke tilfældet i *loculus*-

Fig. 4: Kvinde med barn på venstre arm, Musée du Louvre, Paris, IN AO 4147 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet).

reliefferne, hvor konstellationen 'far, mor og børn' kun forefindes én gang. Personerne på sarkofaglåget er placeret således, at moderen

sidder i den ene ende, og ved siden af står de unge eller voksne børn. I den anden ende finder man familiens patriark liggende – fungerende

som den klart største og mest dominerende figur i konstellationen. Nogle sarkofaglåg viser et barn siddende ved faderens fodende.

Omkring 16 procent af børneportrætterne er portrætter, hvor barnet er afbildet alene. Her står barnet typisk på en stele med de sædvanlige børneattributter i hænderne. Indskrifterne på denne type fremstilling henviser kun til faderen og dennes familie – moderen nævnes ikke.

Fordelingen af køn på gravportrætterne er en anelse ujævn. Pigerne er repræsenteret på ca. 35 procent af børneportrætterne, mens drengene er afbildet på over 65 procent. Dette stemmer overens med gravportrætterne af de voksne, hvoraf 40 procent forestiller kvinder og 60 procent forestiller mænd.

Børneportrætterne giver os ikke eksplicit en indikation af alder, og indskrifterne afslører generelt meget sjældent alderen på den afbildede. Kun i 11 tilfælde er alderen på den afdøde angivet i indskriften, og alle disse døde som voksne. Ét *loculus*-relief afbilder to brødre, Belsur og Moqimu, portrætteret side om side. Indskriften fortæller, at disse mænd døde i en alder af henholdsvis 16 og 19 år. Selvom de døde i en ung alder, var de afbildet som mænd – bærende tunika og himation. Desuden bærer

de bogruller i hænderne, som er attributter, der kun er afbildet på portrætter af voksne mænd. Deres fingre er besmykket med ringe, som heller ikke bruges på børneportrætter. Dette relief viser, at drenge blev anset som mænd i en alder af minimum 16 år. Indikation af alder har ikke været anset som værende af primær betydning i de palmyrenske gravportrætter – hverken i indskriften eller ved at vise alderdomstegn på portrætterne. Forskere har i sin tid foreslået, at portrætter af kvinder, som bærer et barn på armen, afspejler kvinder, der døde i barselssengen. Dette er der dog ingen beviser på. Børnene i denne konstellation er heller ikke spædbørn. Hverken kvinden eller barnet i denne type konstellation er afbildet anderledes end på andre afbildninger fra de palmyrenske grave. På baggrund af skeletrester fra *loculus*-grave, er det slået fast, at ingen børn under fire år blev begravet her. De blev oftest begravet med en voksen, hvilket stemmer overens med ikonografien, hvor børn oftest er portrætteret med en voksen. Børn under fire år – typisk spædbørn, som døde inden for deres første leveår – blev begravet i gulvet i de monumentale grave. De, der blev begravet i gulvet, havde oftere gaver med sig i graven end de ældre, som blev lagt i *loculus*-gravene.

Konklusion

Børn er velrepræsenteret i de palmyrenske grave. De indgår i mange varierende konstellationer, hvoraf nogle er mere dominerende end andre. Køn og alder har ikke været det mest væsentlige at indikere i disse portrætter, da indskrifterne aldrig nævner alder. Portrætterne giver heller ikke nogen aldersindikation i sig selv – med undtagelse af konstellationen med en kvinde, som bærer på et barn. Dette indikerer, at børnene var små, men at de ikke var spædbørn. Det kan være vanskeligt at adskille kønnene, hvis indskriften ikke refererer til barnet, da begge køn er portrætteret iført stort set ens tøj, har samme hårstil og bærer de samme smykker. De adskiller sig fra voksenportrætterne ved specifikke attributter, fuglen og druerne, som stort set kun er knyttet til børneportrætterne. Der er ikke fundet børneportrætter fra den offentlige sfære, og børn er kun repræsenteret på to altre fra den religiøse sfære. Flere indskrifter fra religiøse dedikationer nævner dog børn. De manglende skriftlige kilder gør det vanskeligt at sige noget om barndom i antikkens Palmyra, og børnene bliver ikke altid nævnt i indskriften på de portrætter, hvori de indgår. Dette gør dem dog ikke mindre betydningsfulde, da de var med til at understrege familiens vigtige position i Palmyra.

Forslag til videre læsning

Heyn, M. 2010. Gesture and identity in the funerary art of Palmyra. *American Journal of Archaeology* 114:4, 631–664.

Smith, R. 2013. *Roman Palmyra: Identity, Community and State Formation*, New York: Oxford University Press.

Albertson, F.C. 2000. Three Palmyrene reliefs in the Colket collection, University of Wyoming. *Syria* 77, 159–168.

Søjlerække tilhørende del af antikt gadeforløb i Palmyra 2010. Konsollerne på søjlerne var tiltænkt opstilling af statuer. Statuerne har ikke overlevet tidens begivenheder, men ofte fortæller indskrifter under disse konsoller os omkring personer, der var afbildet på statuerne. Ofte var indskrifterne både opsat på palmyrensk aramæisk og græsk. Palmyra var i høj grad en tosproget by i antikken (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 1: Bel-helligdommen var hovedhelligdommen i Palmyra, hvor religiøse fester og ritualer fandt sted. Den centralt beliggende helligdom var omkranset af en høj mur (Copyright: Rubina Raja).

Præster i Palmyra: Et embede eller en social status?

Rubina Raja, Aarhus Universitet

Palmyras religion og dens mangfoldighed er til stadighed en gåde for os. Overleveret er en mængde indskrifter samt skulpturer og relieffer, som fortæller os om Palmyras guder og deres placering i den palmyrenske gudeverden. Men om selve udøvelsen af religion i Palmyra – ritualerne, der blev udført i forbindelse med religiøse handlinger, og deres hyppighed – ved vi meget lidt. Kilderne til disse begivenheder er ikke overleveret i nogen udstrakt grad. Derfor spiller indskrifterne og den visuelle kultur en stor rolle, når vi beskæftiger os med religion og religionens rolle i Palmyra. Palmyrenske præster er ofte repræsenteret i byens gravkunst, og derfor er disse repræsentationer af præster vores bedste og mest direkte kilder til at forstå byens religion og religiøse liv i de tre første århundreder efter vor tidsregning.

Som i ethvert andet samfund i antikken var religion en stor del af livet i Palmyra. Byen var præget af store tempelanlæg såsom den monumentale Bel-helligdom og den noget mindre, men sirligt udførte og dekorerede Baal-Shamin helligdom (Fig. 1–2). Disse helligdomme, som var dedikeret til Allat og Nebo, udgjorde også to af byens centrale helligdomme; Bel-helligdommen var palmyrenernes hovedhelligdom, og alle byens stammer mødtes til religiøse ritualer, fester og optog der. Helligdommen, der blev massivt ødelagt under ISIS' belejring af byen i 2015 og 2016, indeholdt blandt andet en stor bankethal, der kunne rumme op til 100 spisende gæster. Denne bankethal blev brugt i forbindelse med religiøse fester. Der fandt bespisningen af specielt inviterede gæster sted. Dette ved vi,

Fig. 2: Baalshamin-helligdommen var én af Palmyras vigtige helligdomme. Det relativt lille tempel var fint dekoreret (Copyright: Rubina Raja).

fordi der i bankethallen er fundet tusindvis af indgangsbilletter – såkaldte bankettesserae. Disse – oftest små ler-objekter – afbilder forskellige palmyrenske guder og præster og fortæller os nogle gange, hvad og hvor meget de indbudte fik at spise og drikke. Mængder af kød og vin figurerer på nogle af disse ler-objekter (Fig. 3–4). Indgangsbilletterne giver os ligeledes indsigt i den centrale rolle, som præster i Palmyra spillede i forbindelse med disse festligheder. Præster er ofte afbildet på banketbilletterne, og ofte figurerer deres navn ligeledes i en indskrift under deres portræt. Præsterne finansierede enten som enkeltperson eller i grupper disse banketter og religiøse fester. På den måde havde de magt

til at bestemme, hvem der skulle inviteres og højst sandsynligt også, hvor ofte sådanne banketter kunne afholdes. Religiøse banketter i antikken var vigtige, fordi det blandt andet var her, ofringer af dyr fandt sted. Dyrenes fedt blev ofret til guderne, hvorimod kødet blev fordelt mellem dem, der deltog i ofringerne og fejringerne, der fulgte derpå. Man kan sige, at religiøse fester var en måde at omfordele goder i samfundet på og en måde, hvorpå man netværkede med andre grupper i samfundet.

Præstebilleder

Præster i Palmyra kan genkendes som sådanne, fordi de bar en speciel klædedragt.

Fig. 3.1 og 3.2: En bankettessera var typisk lavet af ler og fungerede som indgangsbillet til de religiøse fester. Denne tessera viser på den ene side en vinblandingsscene og på den anden side en palmyrensk præst, der ligger til bords ved en banket (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 4.1 og 4.2: Bankettessera med afbildning af palmyrenske guder og præster (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 5: Loculus-relief med afbildning af en præst iført den karakteristiske palmyrenske præstehat (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 6: Loculus-relief med afbildning af en palmyrensk præst, hvis hat er udsmykket med en buste (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Dragterne kender vi bedst fra de mange kalkstensgravrelieffer og sarkofager i de palmyrenske grave, der blandt andet afbilder præsterne. Præstedragten bestod af en kappe, der ofte blev holdt sammen af en stor broche, der var fæstnet på skulderen. Under kappen bar præsten ofte en dekoreret tunika i stof. På hovedet bar præsterne en meget karakteristisk hat. Den bliver kaldt en *modius* i litteraturen, men faktisk ved vi ikke, hvad den hed i antikken. Hatten var cylindrisk og flad på toppen. Det er

blevet foreslået, at den kan have været lavet af en form for tyk filt. Ofte var hatten dekoreret med en krans – enten lavet af blade eller af smykkekedder. Nogle gange var der en central dekoration foran på hatten i form af enten en smykkesten eller en buste. Busten afbildede ofte en yngre mandsperson eller en præst (Fig. 5–6). Hvad denne buste betød, har forskerne ikke noget entydigt svar på, men noget kunne tyde på, at den understregede vigtigheden af præsteskabet, og de tilfælde, hvor en præst

var afbildet som buste på hatten, kunne ligeledes understrege, at præsten kom fra en præstefamilie. De palmyrenske præster var desuden skægløse og hårløse og bar ofte en drikofferkande og et røgelseskar i hænderne. Alle disse kendetegn og attributter gør en palmyrensk præst letgenkendelig.

Præster i gravskulpturen

I den omfattende gravskulptur fra Palmyra, som blev produceret over 300 år og tæller over 3000 portrætter af individer fra Palmyra, udgør de palmyrenske præster en vigtig gruppe. Næsten 20 procent af alle mandlige portrætter er præster. Dette er en meget stor del af den mandlige (afdøde) befolkning og svarer til, at hver femte mand ville have holdt et præsteembede på et eller andet tidspunkt i sit liv. Dette giver os noget at tænke over i forhold til, hvorledes vi skal forestille os, at præsteskaberne i Palmyra var organiseret. Det virker usandsynligt, at man havde brug for så mange fuldtidspræster i Palmyra. Derfor skal vi forestille os, at præsteskabet i Palmyra i langt højere grad var et statussymbol, som gik i arv fra fader til søn eller fra onkel til nevø igennem generationer, og på den måde voksede antallet af præster over århundrederne (Fig. 7). At være præst var ikke et embede, som man

udøvede hele tiden, men snarere et hverv, som man tog på sig ved specielle lejligheder såsom religiøse festivaler og begivenheder. En sådan fortolkning bliver understøttet af netop de mange præsteportrætter. På den ene side ses præsterne på de såkaldte *loculus*-relieffer, som lukkede begravelsesnicher i de monumentale tårngrave og de underjordiske grave (Fig. 8–9) –

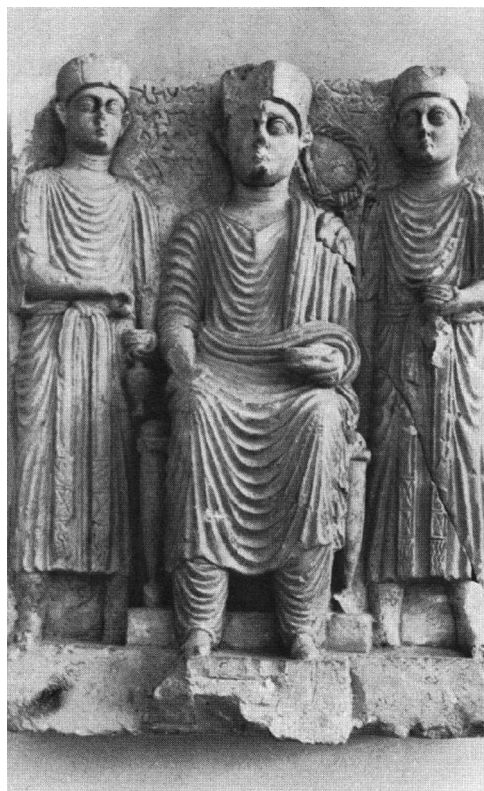

Fig. 7: Relief af tre palmyrenske præster, der er i familie med hinanden og repræsenterer tre generationer. Dette indikerer, at præsteskaber i Palmyra gik i arv og kunne gives videre inden for familierne (efter Stucky 1973).

Fig. 8: Vue af tårngrave i Palmyra (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 9: Nedgang til et hypogeum i Palmyra (Copyright: Rubina Raja).

oftest portrætteret alene. Dette kan fortolkes som et tegn på, at deres status som præster i sig selv understregede deres families vigtighed tydeligt nok, og at der derfor ikke var behov for at blive vist sammen med familiemedlemmer i deres gravmonument. På den anden side er der talrige sarkofager, hvor de store familiescener på sarkofaglågene viser op til fem præster i en scene. Dette kunne tyde på, at man i disse meget dyre begravelsesformer ville vise, at familien netop havde et stort antal af præster, og at man derfor var endnu finere og havde en høj samfundsstatus (Fig. 10).

Præster i det offentlige rum

Der findes også afbildninger af præster i det offentlige rum i Palmyra. På en frise på et altar i Nebo-templet, der lå centralt i Palmyra, ses en række præster, der er i færd med at ofre. Desværre er der ingen indskrift på alteret, så navnene på disse præster er ikke overleveret. Dog kan man ane, at de bærer præstedragter og den kendetegnende hat. Et andet relief fra Palmyra viser ostregenerationer af palmyrenske præster sammen. Dette relief giver os navnene og relationerne mellem de tre afbildede mænd i form af indskrifter på palmyrensk aramæisk. Reliefet understreger, at præsteskræber ofte blev givet videre inden for familien, og at

præsteskræberprivilegiet måske var forbeholdt en række familier inden for eliten.

Helligdommene og præsteskræbet

De store helligdomme i Palmyra blev, så vidt vi ved, passet af forskellige præsteskræber og deres stab. Kilderne fortæller os, at byens fire hovedstammer havde hver deres hovedhelligdom i byen, men at Bel-helligdommen var hele samfundets hovedhelligdom. Det var her, man mødtes til de store religiøse fejring af byens hovedguder Bel, Yarhibol og Aglibol. Til trods for denne opdeling af helligdomme efter de palmyrenske hovedstammer er der intet i præsteikonografien, der viser en forskel i for eksempel præsternes klæder. De næsten 300 præsteafbildninger i gravkunsten giver os indtryk af et enormt homogent klædemønster, der kun adskiller præsterne fra hinanden ved, hvor rigt eller basalt dragterne er dekoreret.

Konklusion

De palmyrenske præster havde en central rolle i byens religiøse liv igennem århundreder. Den visuelle kultur lader os konkludere, at præsteskræbet bestod af mænd fra elitens familier, som lod præsteskræber gå i arv mellem mandlige familiemedlemmer over århundreder.

Fig. 10: Sarkofag med familiescene afbildet på låget. Motivet viser to liggende præster, en stående præst og en stående mand samt en siddende kvinde. (Copyright: Palmyra Portræt Projektet fra Ingholt Arkivet).

Præstefremstillingerne ændrede sig ikke meget over århundrederne og var præget af et konservativt billedsprog, som holdt sig til traditioner og konventioner. Om dette også reflekterede det religiøse livs udfoldelse og udøvelse forbliver uvist.

Forslag til videre læsning

Ingholt, H. 1928. *Studier over Palmyrensk Skulptur*. København: C.A. Reitzel.

Raja, R. Under udgivelse. You can leave your hat on: Priestly representations from Palmyra

– between visual genre, religious importance and social status. I Gordon, R., G. Petridou & J. Rüpke (red.), *Beyond Priesthood: Religious Entrepreneurs and Innovators in the Imperial Era*. Berlin: De Gruyter.

Raja, R. (2016). In and out of contexts: Explaining religious complexity through the banqueting tesserae from Palmyra. I Raja, R. & L. Weiss (red.), *The Significance of Objects: Considerations on Agency and Context*. Special issue of *Religion in the Roman Empire*. Mohr Siebeck, 340-371.

Raja, R. Under udgivelse. Powerful images of the deceased: Palmyrene funerary portrait culture between local, Greek and Roman representations. I Boschung, D. & F. Queyrel (red.), *Bilder der Macht: Das griechische Porträt und seine Verwendung in der antiken Welt*. Wilhelm Fink.

Kropp, A. & Raja, R. (red.) 2016. *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab,

Foto af gravtårne i Palmyra 2010. Gravtårnene kunne stå tæt på hinanden i grupper. Der er eksempler på beslægtede familier, som byggede deres gravtårne ved siden af hinanden. Dertil findes der et eksempel på en familiefader, der grundlagde to tårne. Disse ses på dette fotografi. Det smalle tårn i midten var forbundet med tårnet til højre, som blev tilføjet senere (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 4.1: Hairan fra Hairans Grav (efter H. Ingholt 1932, *Quelques fresques récemment decouvertes a Palmyre*, *Acta Archaeologica* 3, med tilladelse fra *Acta Archaeologica*).

Palmyras farverige fortid: Vægmalerier til de døde

Annette Højen Sørensen, Aarhus Universitet

Byen Palmyra er måske bedst kendt for sin farverige dronning Zenobia (240–ca. 275), hvis bedrifter og skæbne førte til byens endeligt.

Palmyras imponerende arkitektur pryder den syriske ørkens barske landskab, og livet i byen udfolder sig omkring en kilde og en oase, hvor karavaner fra Mesopotamien og Middelhavets kyst i antikken gjorde det muligt at opbygge Zenobias betagende stad, og hvor templerne, gaderne og endog gravene var rigt udsmykkede. Udsmykningen vidner om en sand overflod af ressourcer – en rigdom, der specielt i det 3. århundrede blev synlig i portrætkunsten. Gravene fra Palmyra er – sammen med templerne – de bedst udforskede strukturer i byen. Gravene er underjordiske hvælvinger såvel som fritstående tårne og tempellignende

strukturer og har for tårnenes vedkommende flere etager med plads til mange begravelser.

Gravene repræsenterede de døde, men også de levendes verden, idet de var steder til at mindes og ære, men også skuepladser for magt og rigdom. De afdøde blev nemlig afbildet på kalkstensrelieffer, og deres afsjælede legeme blev placeret bag dette relief på hylder oven over hinanden til evig erindring. Relieffer kunne kun i sjældne tilfælde genbruges ligesom hylderne til begravelse kun sjældent blev genbrugt.

Langt den største del af gravene i Palmyra var udsmykket med kalkstensrelieffer af de afdøde, men enkelte grave afslører også brugen af et andet medie – nemlig vægmaleriet – nogle steder i kombination med stuk, andre i kombination

med reliefportrætterne. Vægmaleriet kendes også fra beboelseshusene i byen og vidner ikke nødvendigvis om billigere gravudsmykning i forhold til kalkstensrelieffer, men kan berette om et bevidst valg og selvscenensættelse efter døden. I mange hjem verden over benyttes den dag i dag billeder i rammer af aner og afkom – de fleste billeder i form af fotos, men på offentlige steder kan berømte personligheder også være portrætteret af en maler eller som en buste fremstillet af en billedhugger. Nogle forskere mener, de antikke grave også kan anses som offentlige rum, idet flere familier havde købt sig plads i de store grave, og dermed ville mange

mennesker potentielt besøge anegallerierne i gravene. Vægmaleriet kunne derfor imellem de mange kalkstensrelieffer i gravene virke som en måde at skille sig ud fra mængden på.

Kulørte opdagelser under jorden

De tidligste vægmalerier i gravene optræder i det første århundrede og ses af og til i gravene indtil det 3. århundrede. Vægmalerierne har som hovedregel et ikonografisk repertoire, der varierer lidt fra reliefferne. Motiver, der optræder i maleriet, er efeu- og vinranker, mytologiske personer og figurer, afdøde i

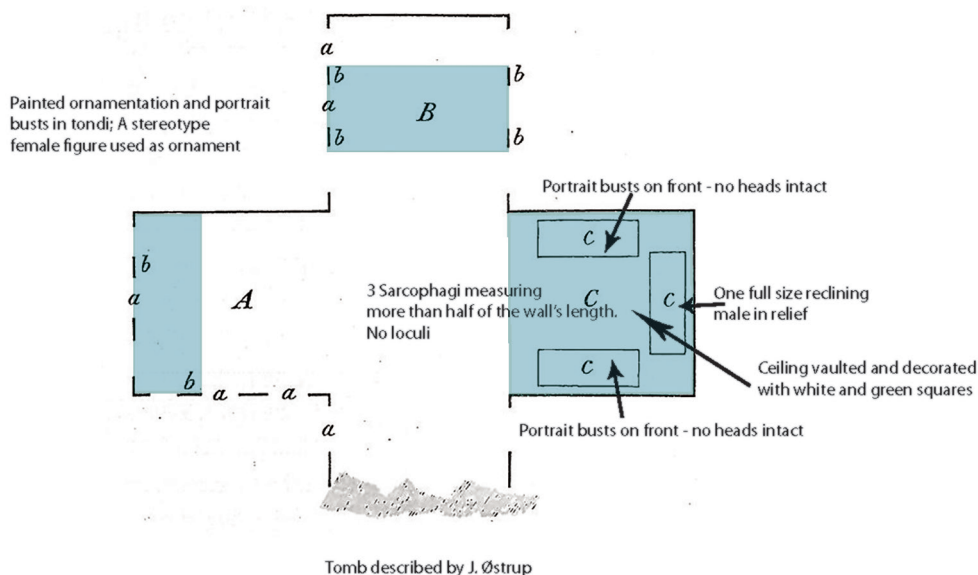

Fig. 1: "Østrup-graven" (after Sørensen 2014, *Revisiting a painted tomb in Palmyra*, *Proceedings of the XVIIIth International Congress of Classical Archaeology II*, 1227–1230).

runde rammer, stående eller liggende personer i naturlig størrelse samt arkitekturgengivelser. Konventioner for fremstillingerne synes ikke at have været så kanoniserede som billedhuggerens og gav således større frihed for kunstner og køber. Malerierne i gravene benyttede farverne sort, rød, brun, gul, grøn og blå, hvilket svarer til vægmalerierne i beboelseshusene.

I 1800-tallet, hvor arkæologisk og videnskabelig udforskning for alvor tog fart, og forskere begyndte at rejse rundt i verden for ved selvsyn at opleve og opdage, begyndte også udforskningen af Palmyra, Zenobias stad. Én af de danske rejsende, polyhistoren Johannes Østrup, opholdt sig ganske kort tid i Palmyra i 1893, men nåede blandt andet på sine ture rundt i byen at se og beskrive en usædvanlig underjordisk grav, hvor livagtige vægmalerier med oldtidens palmyrenere prægede væggene (Fig. 1). Østrup beskrev senere graven i en rapport på dansk og publicerede en skitse af graven fra sine optegnelser. Eftersom graven ikke blev fotograferet, ingen af malerierne tegnet, og rapporten blev skrevet på dansk, blev Østrups rapporterede grav med tiden associeret med den nok bedst kendte underjordiske grav fra Palmyra – De Tre Brødres Grav. Østrups ønske var, hvis det havde været

ham teknisk og økonomisk muligt, at hjemtage nogle af malerierne, men hans hensigt og mål med rejsen var dog en andet, og han fortsatte på sin opdagelsesrejse i den syriske ørken efter at have ladet graven tildække og noteret sig gravens placering. De Tre Brødres Grav (Fig. 2) blev så vidt vides første gang optegnet og fotograferet i 1899 (seks år senere) af den tyske forsker Moritz Sobernheim, og russiske forskere lavede nye studier af graven i 1903. Karakteristisk for Østrup-graven såvel som De Tre Brødres Grav er afbildningerne på væggene af de afdøde samt et grøn- og hvidmalet loft. Der er dog flere detaljer, der ikke stemmer overens mellem beskrivelserne, og vi må derfor i dag efter en genlæsning af Østrups beretninger konstatere, at der må være tale om to forskellige grave udført i samme stil.

Da den danske arkæolog Harald Ingholt i 1920'erne begyndte at interessere sig for Palmyra og udførte storstilede udgravninger af mellem 30 og 50 grave i Palmyra, gjorde han ligeledes nogle fund af bemalede gravanlæg. I Hairans Grav fandt Ingholt en niche på højre side af midtergangen (Fig. 3), der var udsmykket med malerier i fuld størrelse af Hairan og en unavngiven kvinde – sikkert Hairans kone (Fig. 4). Over nichen var en ørn med udslåede vinger og i nichen loftet et mandsportræt i en rund

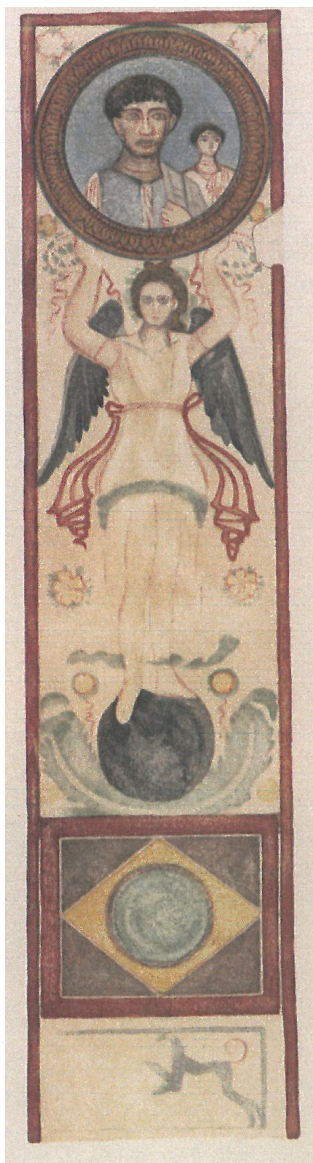

Fig. 2: Udsnit af decorationen i De Tre Brødres Grav (efter Farmakowski 1903, Russkij Archaeologiceskij Institut (Konstantinije)/Bulletin de l'Institut Archéologique Russe a Constantinople 8, 172–198, taf. XXIV).

ramme. Hele nichen var således udsmykket og dannede sin egen enhed i graven. Hele det bagerste rum i De Tre Brødres Grav er udsmykket med et anegalleri, mytologiske motiver samt arkitektoniske fremstillinger, der illuderer søjler og gesimser, og rummet fremstår dermed også som en enhed. Udsmykningen i Hairans Grav (Fig. 3–4) og De Tre Brødres Grav (Fig. 2) er således eksempler på grave, der skiller sig ud fra mængden ved hjælp af en alternativ udsmykning.

De fleste grave er af forskere blevet opkaldt efter grundlæggeren af graven, men nogle kendes også under andre navne; et eksempel på sidstnævnte er en grav, som Ingholt udgravede, Dionysosgraven. Dionysos var den græske gud for vin, og det mest karakteristiske ved graven var et stort maleri af Dionysos på den ene væg i det underjordiske kammer (Fig. 5). På den fremstillede akvarel fra 1928 ses en liggende gud med blottet overkrop, over ham en vinstok og til højre en vinblendingskumme. Dionysos holder en genstand i hånden – måske en flad drikkeskål, og han har en strålekrans bag hovedet. Referencer til den mytologiske verden er ligeledes fremstillet i De Tre Brødres Grav, hvor sejrsgudinder med sorte vinger holder portrætter af afdøde over hovedet (Fig. 2), og i samme grav findes myten om Akilleus,

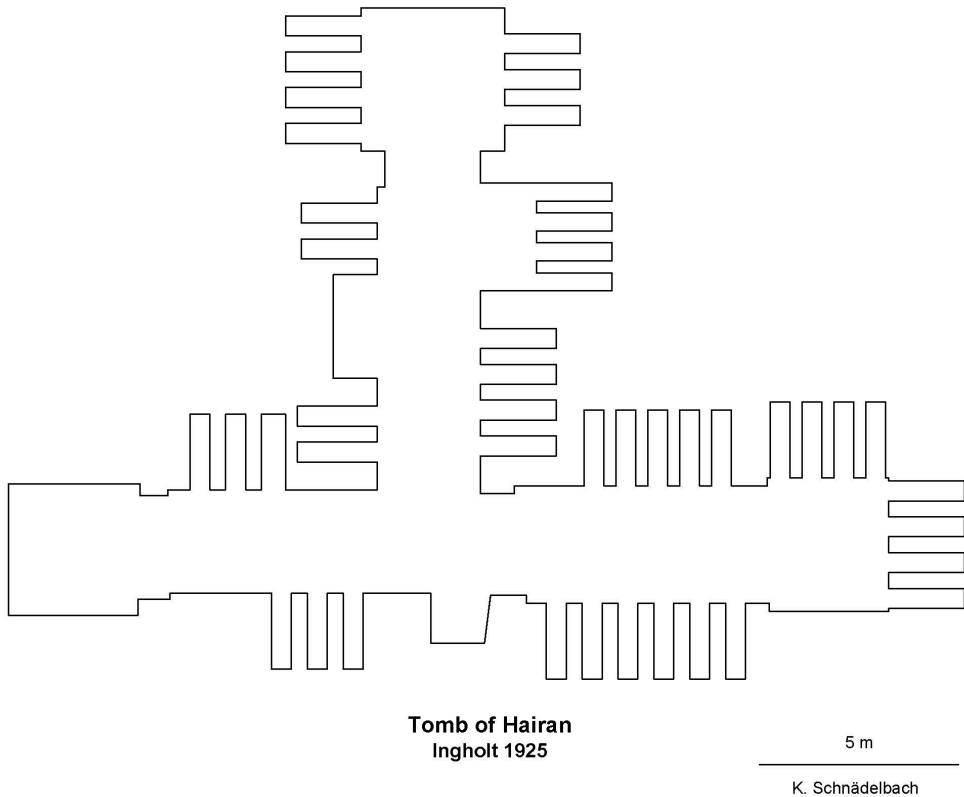

Fig. 3: Rentegning af Hairans grav foretaget af Klaus Schnädelbach i 2016 (efter Sørensen 2016, Fig. 8).

der gemmer sig på Skyros blandt hoffets kvinder samt Zeus' bortførelse af Ganymedes. Dionysosgraven adskiller sig imidlertid ved ikke at fremstille malerier af afdøde, men udelukkende en guddom.

Der er enkelte andre grave, som ligeledes viser palmyrenernes kunnen inden for vægmaleri,

men i det samlede antal udgør grave med vægmalerier en forsvindende lille andel i forhold til gravpladsernes mange kalkstensportrætter. De fleste kalkstensportrætter havde imidlertid også påmalede pupiller og nogle endog farvet hår, kinder og smykker, hvilket fik portrætterne til at se mere livagtige ud og gav kulør til de ellers farveløse sten. Den palmyrenske dødeverden

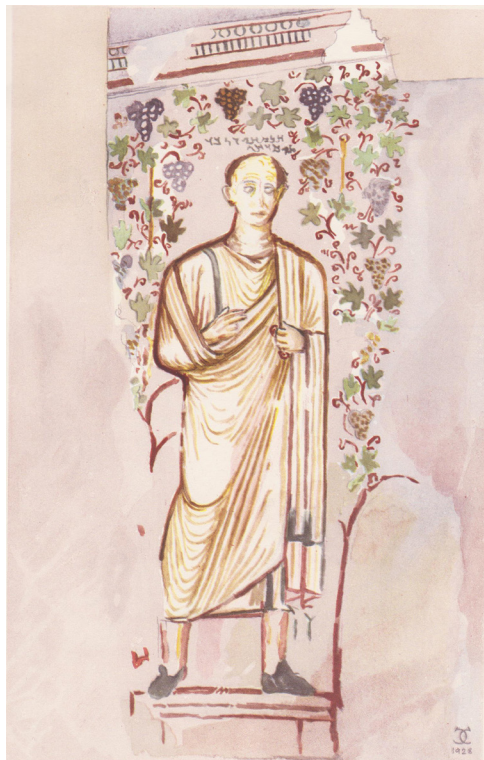

Fig. 4.1: Hairan fra Hairans Grav (efter H. Ingholt 1932, med tilladelse fra Acta Archaeologica); 4.2: Kvindefigur fra Hairans grav (efter Ingholt 1932, med tilladelse fra Acta Archaeologica).

synes på denne måde farverig ligesom de levendes. Desuden vidner den kunstneriske frihed, der udspillede sig i vægmaleriet i form af en varieret motivverden, om religiøse og spirituelle betragtninger i forbindelse med dødelivet. Vægmaleriet var således en effektiv og farverig måde – selv i døden – at adskille sig fra mængden.

Forslag til videre læsning

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. *Harald Ingholt & Palmyra*. Aarhus. <www.projects.au.dk/uploads/media/Raja_Hoejen_Soerensen_Harald_Ingholt_and_Palmyra_2015_eng.pdf>

Sørensen, A.H. 2016. Palmyrene tomb paintings in context. I Kropp, A. and R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1,

Scientia Danica, Series H, Humanistica
4:6. København: Det Kongelige Danske
Videnskabernes Selskab, 103–117.

Tober, B. 2013. Stuck und Wandmalerei. I
Schmidt-Colinet, A. & W. Al-As'ad (red.),
*Palmyras Reichtum durch weltweiten Handel:
Archäologische Untersuchungen im Bereich der
Hellenistischen Stadt 1*, Wien: Holzhausen der
Verlag, 170–252.

Fig. 5: Dionysos fra "Dionysos-graven" (efter Ingholt 1932, med tilladelse fra Acta Archaeologica).

Forfatteroversigt

ANNE DITTE KOUSTRUP HØJ er forhenværende forskningsassistent i Palmyra Portræt Projektet, som er finansieret af Carlsbergfondet og baseret på Aarhus Universitet, Danmark. Hun har en kandidatgrad i klassisk arkæologi fra Aarhus Universitet.

SIGNE KRAG er adjunkt ved Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet, og forsker i Palmyra Portræt Projektet. Hun forsker i repræsentation af kvinder i Palmyra og arbejder på en monografi om kvindeportrætter i gravsfæren i serien 'Studies in Classical Archaeology' udgivet af Brepols.

JØRGEN CHRISTIAN MEYER is professor i historie ved Institut for Arkæologi, Historie, Kultur- og Religionsvidenskab, Universitetet i Bergen, Norge. Han er medredaktør, sammen med Eivind Heldaas Seland og Nils Anfinset, af 'Palmyrena: City, Hinterland and Caravan Trade between Orient and Occident' (2016).

RUBINA RAJA er professor i klassisk arkæologi på Aarhus Universitet og leder af Danmarks Grundforskningsfonds Centre of Excellence for Urban Network Evolutions (UrbNet), Aarhus Universitet. Hun iværksatte Palmyra Portræt Projektet i 2012, finansieret af Carlsbergfondet. Hun har udgivet talrige publikationer om Palmyra og palmyrensk gravskulptur.

SARA RINGSBORG skrev speciale inden for Palmyra Portræt Projektet og arbejder nu på sin ph.d.-afhandling inden for projektet. Afhandlingen fokuserer på repræsentation af børn i den palmyrenske gravskulptur.

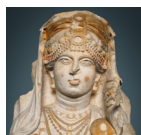
EIVIND HELDAAS SELAND is lektor i globalhistorie ved Institutt for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap, Universitetet i Bergen. He is medredaktør, sammen med Jens Christian Meyer and Nils Anfinset, af 'Palmyrena: City, Hinterland and Caravan Trade between Orient and Occident' (2016) og, sammen med Hakon Terigon, af 'Sinews of Empire' (under udgivelse).

ANNETTE HØJEN SØRENSEN er forhenværende forsker i Palmyra Portræt Projektet. Hendes forskning fokuserer på vægmalerier fra de underjordiske grave i Palmyra og er delvist baseret på materielle fund fra Harald Ingholts udgravningsdagbøger, som er under udgivelse, redigeret af Rubina Raja and Jean-Baptiste Yon.

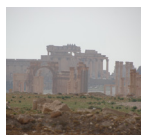
Illustrationer

Front cover

Skønheden fra Palmyra fundet af Harald Ingholt, november 1928 i Qasr Abjad (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Frontispiece

Vue af Palmyras ruiner med Bel-helligdommen i baggrunden (Copyright: Rubina Raja)

Back cover

Vue af Bel-templet i Palmyra 2010. I forgrunden ses dele af muren (temenos) og søjlerækken omkring helligdomsområdet (Copyright: Rubina Raja).

Palmyra: Ørkenens perle (s. 11)

Fig. 1: Plan over Palmyra (efter K. Schnädelbach, *Topographia Palmyrena*, Damaskus 2010).

Fig. 2: Kort over Syrien (efter Google Earth).

Fig. 3: Gavin Hamiltons maleri fra 1758. Motivet viser genopdagelsen af Palmyra af briterne James Dawkins og Robert Wood i 1751 (Copyright: National Galleries of Scotland).

Fig. 4: Fotografi af bryggeren og samleren Carl Jacobsen med sønnerne Vagn og Helge på Carlsberg i 1888 (Copyright: Carlsberg Arkiv).

Fig. 5: Fotografi af Johannes Elith Østrup (efter publikationen fra 1894).

Fig. 6: Fotografi af Harald Ingholt, der fotograferer i Palmyra (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

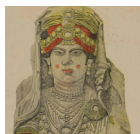

Fig. 7: Tegning af Skønheden fra Palmyra offentliggjort i Berlingske Tidende i december 1929 ved afsløringen på Ny Carlsberg Glyptotek. Af Charles Christensen (Copyright: Berlingske Tidende).

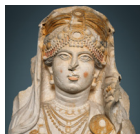

Fig. 8: Fotografi af Skønheden fra Palmyra (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

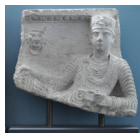

Fig. 9: Banketrelief fra Palmyra dateret til 146/147 efter vor tidsregning ved indskrift. Motivet viser et palmyrensk ægtepar. Manden er fremstillet som palmyrensk præst, og kvinden sidder ved fodenden af banket-sofaen på en stol (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 10: Søjler med statuekonsoller på gade i Palmyra. Under konsollerne var der ofte indskrifter, der fortalte, hvis statue der var opsat på konsollen (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 11: Indskrift med dedication fra byrådet og Palmyras folk til en romersk centurion dateret til 224–225 efter vor tidsregning. På konsol på søjle på søjlegaden i Palmyra (Copyright: Jean-Baptiste Yon).

Danske pionerer i Palmyra: Den danske Palmyra-forskning i et historiografisk perspektiv (s. 21)

Fig. 1: Vue af gravtårne fra det 1. og 2. århundrede i Palmyra 2010 (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 2: Gravrelieffer fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptoteks studiesamling 2016 (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 3: Portræt af Johannes Elith Østrup fra hans rejse til hest fra Egypten til Danmark i perioden 1892–1894 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 4: Skitse lavet under Harald Ingholts doktordisputats (publiceret i Politiken i 1928).

Fig. 5: Harald Ingholt i Dura-Europos med internationale forskere. Fra venstre til højre: Greve Robert Mesnil du Buisson, Harald Ingholt, Michael Rostovtzeff, Janet Ingholt, Clark Hopkins, Henry Pearson. Årstal ukendt (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 6: Harald Ingholt under sine udgravninger i 1936 i Malkûs grav, hvorfra han ligeledes bragte portrætter til Ny Carlsberg Glyptotek (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Palmyrenske portrætter og kunstmarkedet (s. 31)

Fig. 1: Palmyrensk portræt fra Bertones samling solgt ved auktion i 1931 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

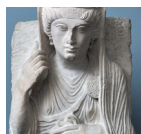

Fig. 2: Palmyrensk portræt i Ny Carlsberg Glyptotek, København, erhvervet i Syrien ved Løytved i perioden 1883-1887, IN 1060 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 3: Palmyrensk portræt, hvor hovedet er blevet hugget af kroppen, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1082 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 4: Et hoved af et palmyrensk portræt, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1102 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 5: Palmyrensk portræt med to personer og indskrift i baggrunden, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1024 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Palmyra: En storby på den syriske tørsteppe (s. 39)

Fig. 1: Den syriske ørkensteppe i april måned (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 2: Landsbyer og forter nord for Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 3: En lille wadi vest for Palmyra efter et kort regnskyl (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 4: Cisterne med fangarm hugget ned i klippen (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 5: Mur på tværs af wadi i Jebel Merah (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 6: Bygninger i landsby nordvest for Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 7: Lille fort ved korsvej i Jebel Abyad (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Palmyra i den antikke verdenshandelen (s. 49)

Fig. 1: Monumentbase fra Palmyra, ca. 236 efter vår tidsregning. Mann med skip på høyre side og kamel på venstre (bare føttene og seletøyet til dyret er bevart) (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Fig. 2: Palmyrenske karavaneruter i Den syriske ørken. Eivind Heldaas Seland. Grunnlagskart (Copyright: ESRI 2014).

Fig. 3: Karavaneinnskrift fra Agora i Palmyra (Copyright: Jørgen Christian Meyer).

Kvinder i Palmyra (s. 57)

Fig. 1: Loculus-relief med kvindebuste, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, B8905 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 419).

Fig. 2: Stele med kvinde, Musée du Grenoble, MG 1583 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 1074).

Fig. 3: Banketrelief med kvinde og mand, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1159–1160 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 4: Kvinde med børn, Arthur M. Sackler Museum, Harvard University, 1908.3 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 374).

Fig. 5: Sørgende mor og søn fremstillet som en præst (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet, PS 252).

Børneportrætter fra Palmyra (s. 67)

Fig. 1: Alter med et barn og en kvinde, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 1080 (Foto: Ana Cecilia Gonzales; Copyright: Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 2: Loculusrelief med et barn og en kvinde, Archaeological Museum, Istanbul, IN 3741/ 192 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet).

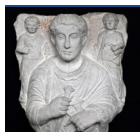

Fig. 3: Loculusrelief med to børn og en mand, Ny Carlsberg Glyptotek, København, IN 2763 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 4: Kvinde med barn på venstre arm, Musée du Louvre, Paris, IN AO 4147 (Copyright: Palmyra Portræt Projektet, Ingholt Arkivet).

Præster i Palmyra: Et embede eller en social status? (s. 77)

Fig. 1: Bel-helligdommen var hovedhelligdommen i Palmyra, hvor religiøse fester og ritualer fandt sted. Den centralt beliggende helligdom var omkranset af en høj mur (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 2: Baalshamin-helligdommen var én af Palmyras vigtige helligdomme. Det relativt lille tempel var fint dekoreret (Copyright: Rubina Raja).

Fig. 3.1: En bankettessera var typisk lavet af ler og fungerede som indgangsbillet til de religiøse fester. Denne tessera viser på den ene side en vinblandingsscene og på den anden side en palmyrensk præst, der ligger til bords ved en banket (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 3.2: En bankettessera var typisk lavet af ler og fungerede som indgangsbillet til de religiøse fester. Denne tessera viser på den ene side en vinblandingsscene og på den anden side en palmyrensk præst, der ligger til bords ved en banket (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 4.1: Bankettessera med afbildning af palmyrenske guder og præster (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

Fig. 4.2: Bankettessera med afbildning af palmyrenske guder og præster (Copyright: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek).

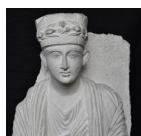

Fig. 5: Loculus-relief med afbildning af en præst iført den karakteristiske palmyrenske præstehat (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 6: Loculus-relief med afbildning af en palmyrensk præst, hvis hat er udsmykket med en buste (Copyright: Palmyra Portræt Projektet).

Fig. 7: Relief af tre palmyrenske præster, der er i familie med hinanden og repræsenterer tre generationer. Dette indikerer, at præsteskaber i Palmyra gik i arv og kunne gives videre inden for familierne (efter Stucky 1973).

Fig. 8: Vue af tårngrave i Palmyra (Copyright: Rubina Raja).

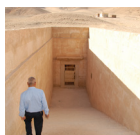

Fig. 9: Nedgang til et hypogeum i Palmyra (Copyright: Rubina Raja).

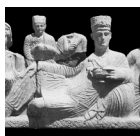

Fig. 10: Sarkofag med familiescene afbildet på låget. Motivet viser to liggende præster, en stående præst og en stående mand samt en siddende kvinde. (Copyright: Palmyra Portræt Projektet fra Ingholt Arkivet).

Palmyras farverige fortid: Vægmalerier til de døde (s. 87)

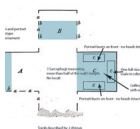

Fig. 1: "Østrup-graven" (efter Sørensen 2014, Revisiting a painted tomb in Palmyra, Proceedings of the XVIIIth International Congress of Classical Archaeology II, 1227–1230).

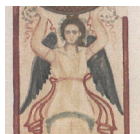

Fig. 2: Udsnit af decorationen i De Tre Brødrers Grav (efter Farmakowski 1903, Russkij Archaeologiceskij Institut (Konstantinije)/Bulletin de l'institut Archéologique Russe a Constantinople 8, 172–198, taf. XXIV).

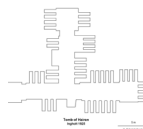

Fig. 3: Rentegning af Hairans grav foretaget af Klaus Schnädelbach i 2016 (efter Sørensen 2016, Fig. 8).

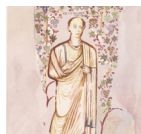

Fig. 4.1: Hairan fra Hairans Grav (efter H. Ingholt 1932, *Quelques fresques récemment decouvertes a Palmyre*, *Acta Archaeologica* 3, med tilladelse fra *Acta Archaeologica*).

Fig. 4.2: Kvindefigur fra Hairans grav (efter Ingholt 1932, med tilladelse fra *Acta Archaeologica*).

Fig. 5: Dionysos fra "Dionysos-graven" (efter Ingholt 1932, med tilladelse fra *Acta Archaeologica*).

Bibliografi

Krag, S. 2015. The secrets of the funerary buildings in Palmyra during the Roman period. I Mortensen, E. & S.G. Saxkjær (red.), *Revealing and Concealing in Antiquity: Textual and Archaeological Approaches to Secrecy*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 105–118.

Krag, S. 2016. Females in group portraits in Palmyra. I Kropp, A. and R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab,, 180–193.

Krag, S. & Raja, R. 2016. Representations of women and children in Palmyrene funerary loculus reliefs, loculus stelae and wall paintings. *Zeitschrift für Orient-Archäologie* 9, 134–178.

Kropp, A. & Raja, R. 2014. The Palmyra Portrait Project. *Syria* 91, 393–405.

Kropp, A. & Raja, R. 2015. The Palmyra Portrait Project. I Álvares, J.M., T. Nogales & I. Rodà (red.), *Proceedings of the XVIIIth International Congress of Classical Archaeology* 2. Centre and Periphery: CIAC, 1223–1226.

Kropp, A. & R. Raja (red.) 2016. *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Kropp, A. & Raja, R. 2016. The World of Palmyra in Copenhagen. I Raja, R. & A. Kropp (red.), *The*

World of Palmyra, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 7–16.

Long, T. 2016. Facing the evidence: How to approach the portraits. I Kropp, A. & R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 135–149.

Meyer, J.C. 2013. City and hinterland: Villages and estates north of Palmyra: New perspectives. *Studia Palmyrenskie* 12, 265–282.

Meyer, J.C. 2014. Archaeology of Palmyra. I Smith, C. (red.), *Encyclopaedia of Global Archaeology*. New York, NY: Springer, 5785–5791.

Meyer, J.C., Schou, T.P. & Anfinset, N. (2016). Palmyrena: The northern hinterland of Palmyra (Homs). I Kanjou, Y. & A. Tsuneki (red.), *A History of Syria in One Hundred Sites*. Oxford: Archaeopress, 355–358.

Meyer, J.C. 2016. Palmyrena: Settlements, forts and nomadic networks. I Kropp, A. & R. Raja (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 88–104.

Meyer, J. C & Seland, E.H. 2016. Palmyra and the trade route to Euphrates. *ARAM* 28:2, 497–523.

Raja, R. 2014. Gravportrætterne i Palmyra: Mellem krig og kunstmarked. *SFINX* 36:4, 168–169.

Raja, R. 2015. Cultic dining and religious patterns in Palmyra: The case of the Palmyrene banqueting tesseræe. I Faust, S., M. Seifert & L. Ziemer (red.), *Antike. Architektur. Geschichte: Festschrift für Inge Nielsen zum 65. Geburtstag*. Hamburg: Gateways, 181–200.

Raja, R. 2015. Palmyra Portræt Projektet: Fra kollektivt forskningsprojekt til internationalt knudepunkt. *Det Unge Akademis Årsskrift* 2015, 10–13.

Raja, R. 2015, Staging “private” religion in Roman “public” Palmyra: The role of the religious dining tickets (banqueting tesserae). I Ando, C. & J. Rüpke (red.), *Public and Private in Ancient Mediterranean Law and Religion*. Berlin: Walter de Gruyter, 165–186.

Raja, R. 2015. Review of: Roman Palmyra: Identity, Community, and State Formation, by Smith, A.M. II, *American Journal of Archaeology* 119:3, 2.

Raja, R. 2015. Palmyrene funerary portrait in context: Portrait habit between local traditions and imperial trends. I Fejfer, J., M. Moltesen & A. Rathje (red.), *Tradition: Transmission of Culture in the Ancient World*. København: Museum Tusculanum Press, 329–361.

Raja, R. 2015. Fra portrætforskning til dokumentation af Syriens kulturarv. I Raja, R. & A.H. Sørensen (red.), *Harald Ingholt & Palmyra*. Aarhus: Aarhus Universitet, 10–13.

Raja, R. 2015. From studying portraits to documenting Syria’s cultural heritage. I Raja, R. & A.H. Sørensen (red.), *Harald Ingholt & Palmyra*. Aarhus: Aarhus Universitet, 10–13.

Raja, R. 2016. Illegal trade and export of cultural goods: The case of the Palmyrene funerary portraiture. I Chahin, D. & I. Lindblom (red.), *Fighting the Illegal Looting of Syria’s Cultural Heritage: Report from the Sofia Conference 16 September 2015, Initiatives to Stop Illicit Antiquities Trade Financing the Syrian Conflict: Awareness Rising*. Norwegian Institute for Cultural Heritage Research, 11–12.

Raja, R. 2016. Representations of priests in Palmyra: Methodological considerations on the meaning of representation of priesthood in the funerary sculpture from Roman Period Palmyra. *Religion in the Roman Empire* 2:1, 125–146.

Raja, R. 2016. Editor’s abstract. I Raja, R. & A. Kropp (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 1.

Raja, R. 2016. Danske Pionerer i Palmyra: Den Danske Palmyra-forskning i et historiografisk perspektiv, *Carlsbergfondet Årsskrift* 2016, 56–63.

Raja, R. 2016. The history and current situation of World Heritage sites in Syria: The case of Palmyra. I Almqvist, K. & L. Belfrage (red.), *Cultural Heritage at Risk*. Stockholm: Axel and Margaret Ax:son Johnson Foundation, 27–47.

Raja, R. 2016. In and out of contexts: Explaining religious complexity through the banqueting tesseræ from Palmyra. I Raja, R. & L. Weiss (red.), *The Significance of Objects: Considerations on Agency and Context*. Special issue of Religion in the Roman Empire. Mohr Siebeck, 340–371.

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. *Harald Ingholt & Palmyra*, Aarhus: Aarhus Universitet.

Raja, R. & Sørensen, A.H. 2015. The “Beauty of Palmyra” and Qasr Abjad (Palmyra): New discoveries in the archive of Harald Ingholt. *Journal of Roman Archaeology* 28:1, 439–450.

Seland, E.H. 2016a. *Ships of the Desert and Ships of the Sea: Palmyra in the World Trade of the First Three Centuries CE*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Seland, E.H. 2016b. Camels, camel nomadism and the practicalities of Palmyrene caravan trade. *ARAM* 27, 45–54.

Seland, E.H. 2016c: Ancient trading networks and New Institutional Economics: The case of Palmyra. I Föllinger, S., K. Droß-Krüpe & K. Ruffing (red.), *Antike Wirtschaft und ihre kulturelle Prägung*. Wiesbaden: Harrassowitz, 223–234.

Seland, E.H. 2015. Preconditions of Palmyrene long-distance trade: Land, river, and maritime routes between Syria and the east in the first–third centuries CE. I Walter, M. & P. Ito-Adler (red.), *The Silk Road: Interwoven History 1: Long-distance trade, Culture, and Society*. Cambridge, MA: Cambridge Institutes Press, 101–131.

Seland, E.H. 2014a. The organization of the Palmyrene caravan trade. *Ancient West and East* 13, 197–211.

Seland, E.H. 2014b. Caravans, smugglers and trading-fairs, organizing textile trade on the Syrian frontier. I Droß-Krüpe, K. (red.), *Textile Trade and Distribution in Antiquity*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 83–90.

Seland, E.H. 2013. Networks and social cohesion in ancient Indian Ocean trade: Geography, ethnicity, religion. *Journal of Global History* 8, 373–390.

Sørensen, A.H. 2014. Revisiting a painted tomb in Palmyra. I Álvarez, J.M., T. Nogales & I. Rodà (red.), *Proceedings of the XVIIIth International Congress of Classical Archaeology* 2. Centre and Periphery: CIAC, 1227–1230.

Sørensen, A.H. 2016. Palmyrene tomb paintings in context. I Raja, R. & A. Kropp (red.), *The World of Palmyra*, Palmyrene Studies 1, Scientia Danica, Series H, Humanistica 4:6. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 103–117.

Baal-shamin templet i Palmyra. Dette tempel var én af hovedhelligdommene i Palmyra til trods for dets beskedne størrelse. Religiøse forsamlinger blev i antikken oftest holdt uden for templerne og ikke inde i dem (Copyright: Rubina Raja 2010).

9 788799 964901 >

Denne publikation præsenterer den nordiske Palmyra-forskning til en bred læzerskare og afdækker de seneste års resultater inden for kunst, kultur og levevis i den syriske ørkenby.

